

Projecte Silencis

SILENCIS
LES VIOLÈNCIES PARAL·LELES A LES FORÇES ARMADES

SILENCIS

LES VIOLÈNCIES

PARAL·LELES A LES FORÇES ARMADAES

Responsable del projecte:

José Adelantado (Universitat Autònoma de Barcelona)

Director de la investigació:

Xavier Rambla (Universitat de Vic)

Equip d'investigació:

Isaac González (Universitat Autònoma de Barcelona) i

Montse Mora (Universitat Autònoma de Barcelona)

Col.laboradors:

Tomàs Gisbert (Informació per a la Defensa dels Soldats) i

José A. Noguera (Universitat Autònoma de Barcelona)

Aquest estudi s'ha realitzat en el marc del projecte SILENCIS promogut per la IDS (Informació per a la Defensa dels Soldats). El projecte ha rebut el finançament de la Iniciativa Daphne per al període 1998-1999. S'inscriu en la Task Force del Títol VI TUE (Cooperació en els àmbits de Justícia i Assumptes de l'Interior) de la Secretaria General de la Comissió Europea. La realització ha anat a càrrec del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona en conveni amb la IDS.

ÍNDEX

Introducció	4
1. Per què pateixen els soldats?	6
Explicació evolucionista	6
Explicació simbolista	9
Explicació organitzativa	11
2. La informació sobre la violència paral.lela	15
La validesa interna de les entrevistes	16
La validesa externa de les entrevistes	17
3. La violència oficial i la violència paral.lela	21
4. La violència en l'organització militar	27
La violència a la jerarquia de grups primaris	27
La violència a la carrera moral del soldat	32
5. La identificació dels soldats amb la violència militar	36
La reserva de rol	36
L'adhesió col·lectivista	38
L'adhesió individualista	39
El sentit institucional de la identificació militar	40
Conclusió	45
Bibliografia	48
<i>Annex I. El guió d'entrevista</i>	52
<i>Annex II. La plantilla d'anàlisi</i>	53
<i>Annex III. Accions violentes esmentades a les entrevistes</i>	54
Resum	I

ÍNDEX DELS QUADRES

Quadre I. Composició de la mostra d'entrevistats	20
Quadre II. Manifestacions de la violència militar	24
Quadre III. La violència militar i la jerarquia de grups primaris	30

INTRODUCCIÓ

Aquest estudi sociològic intenta respondre les preguntes suggerides a partir de l'activitat d'assessorament i recolzament als soldats en les seves queixes que la Informació per a la Defensa dels Soldats realitza des de 1990. En aquell moment, un grup de persones vinculades als moviments antimilitaristes va considerar que era necessari ajudar els reclutes a resoldre els problemes que se'ls poguessin presentar, i denunciar les arbitriarietats a què els exposa la seva situació. Després de nou anys d'experiència, la IDS s'ha convençut que els soldats pateixen diversos nivells de violència durant el servei militar, i que aquests es silencien en tots els debats públics sobre el tema.

Durant aquest mateix període, l'exèrcit espanyol ha experimentat diferents canvis. El 1990, el servei militar era obligatori per a la gran majoria dels joves, llevat dels que quedaven exclosos per raons mèdiques, i dels que s'acollien a la incipient possibilitat de la Prestació Social Substitutòria. La conscripció forçosa era objecte de debat públic, encara que la voluntat política distava d'acceptar la seva possible abolició. La denúncia d'aquesta obligatorietat, a més, encara era més radical en el cas del moviment d'insumisos, que desafiava obertament la nova regulació de les dues possibilitats de servei militar i prestació social. L'organització militar responia a la lògica que havia imprès el franquisme i que havia començat a modificar la democràcia. Per un costat, el govern estimulava el pas a la reserva dels militars refractaris amb l'ordre constitucional. Per un altre, la seva planificació preveia la defensa contra l'enemic soviètic i l'eventual enemic marroquí. En canvi, la situació de 1999 és molt diferent: el nombre d'objectors de consciència s'ha disparat durant aquesta dècada, l'exèrcit espanyol ha participat en diverses operacions internacionals destinades a la pacificació de regions en conflicte, manté relacions molt més estretes amb l'OTAN, i ha portat a terme una campanya per millorar la seva imatge davant de l'opinió pública; a més, el 1996 es va prendre la decisió de professionalitzar la tropa (procés que finalitzarà el 2003), les cohorts poblacionals menys nombroses han arribat a l'edat militar, i s'han tancat moltes casernes. Així, encara que s'han suavitzat molts dels factors que a primera vista podien desencadenar aquells nivells de violència, la IDS precisament els ha detectat durant aquest període.

El nostre estudi sociològic pretén comprovar si aquesta intuïció és versemblant. Tal i com requereixen els mètodes d'investigació social, s'ha formulat la pregunta en els termes més precisos possibles, s'ha recollit la informació pertinent mitjançant una tècnica qualitativa que es justifica d'acord amb aquests termes, i s'ha analitzat aquesta informació per esbrinar si les hipòtesis de resposta són vàlides. Les pàgines següents presenten el procés detalladament.

Tot i això, ens sembla inexcusable de mencionar un aspecte previ abans d'entrar en matèria. El treball de la IDS ha suggerit una pregunta que no s'havia plantejat durant els quasi cinquanta anys en què s'està desenvolupant la investigació empírica en el camp de la sociologia militar (Battistelli, 1990). Afortunadament, s'ha pogut ampliar l'àmbit d'estudi més enllà del cas específic de l'exèrcit espanyol, perquè la IDS s'ha posat en contacte amb l'associació Archivio Disarmo a Itàlia, que es plantejava una qüestió semblant, però amb matisos diferents.

Així doncs, la novetat de la pregunta palesa que l'obertura dels canals on es discuteix la política de defensa a uns agents socials aliens a l'exèrcit i al govern pot enriquir notablement l'agenda de qüestions en litigi. En poques paraules, aquestes altres veus han qüestionat que la defensa consisteixi en preparar sistemàticament per a la guerra, i per tant, apel·len simultàniament als grans interessos implicats en aquesta tasca i a la vida quotidiana dels ciutadans i ciutadanes, siguin militars o civils. Intentarem que aquesta preocupació per l'experiència quotidiana de la milícia es manifesti dins de tots els apartats de l'informe.

L'informe s'estructura en sis apartats. El primer justifica la pregunta que l'ha guiat i les investigacions anteriors en què s'han basat les hipòtesis. El segon resumeix les característiques de la metodologia adoptada. El tercer, el quart i el cinquè presenten el gruix de les troballes efectuades, d'acord amb la pregunta inicial i els procediments. Per últim, el capítol de les conclusions resumeix l'argumentació.

1. PER QUÈ PATEIXEN ELS SOLDATS?

En els registres de la IDS es troben moltes demandes suscitées pels diversos dubtes legals i administratius que emergeixen de l'elecció entre el servei militar, la prestació social substitutòria o la insubmissió. Però també s'han inscrit en aquells registres altres situacions més traumàtiques: soldats que han patit persecucions disciplinàries per part d'un comandament, la deserció dels soldats davant els abusos continus que patien en determinades unitats, quintades que han resultat mortals, queixes de soldats per les seqüeles d'una mala assistència mèdica, etc.

La introducció d'aquestes observacions dins el debat polític s'enfronta a dos tipus de respostes. Per un costat, l'afirmació taxativa que és mentida. Així, per exemple, l'Associació d'Afectats per l'Administració Militar de Múrcia ha mantingut actualitzada durant els anys 1997 i 1998 una pàgina web on es manifesten lliurement queixes semblants, i entre les seves aportacions no ha trigat a aparèixer la rèplica de dos militars que protesten davant de tanta suposada insídia. No obstant això, la coherència del servei donat per la IDS i les notícies de judicis a causa de conflictes durant el període militar, desautoritzen considerablement l'argument que aquests registres siguin simplement una invenció antimilitarista.

Per una altra banda, la sociologia militar proporciona una primera explicació a aquest patiment dels soldats, que tendeix a relativitzar-lo. Es tracta d'una explicació "evolucionista" segons la qual els patiments dels soldats són conseqüència de les pràctiques pretorianes del passat, però tendeixen a desaparèixer a mesura que l'exèrcit assumeix uns valors més ocupacionals.

L' explicació evolucionista

Dins d'aquesta línia, l'exèrcit espanyol ha merescut l'atenció dels sociòlegs que s'inspiraven en les hipòtesis de Janowitz (1967) i de Moskos (1986,1989) sobre la professió militar. D'acord amb Janowitz, la professió militar vivia en un món apart dins les societats occidentals del segle XIX, quan la milícia era una activitat relativament heroica, ja que comportava una elevada probabilitat de participar en el combat. Tot i això, la proporció de soldats combatents ha decaigut al llarg del segle XX, i l'arsenal militar s'ha complicat tècnicament; això ha suavitzat la distància social entre militars i civils. Cada vegada són menys els fills de militars que es fan militars, cada vegada més alternen una carrera militar amb una de civil, i cada vegada s'assemblen més les orientacions col·lectives dels militars amb les del conjunt de la societat.

Seguint Moskos, aquestes projeccions són una mica exagerades. Encara que la tendència cap a la mentalitat ocupacional és molt marcada, no es pot eliminar l'especificitat de la professió militar, la qual en últim terme és l'única que ha de defensar el país i només aquest país. Per això, cal distingir entre les actituds ocupacionals i les actituds institucionals dels militars, així com determinar empíricament a quins cossos i unitats predominen més les unes que les

altres. Les primeres assumeixen la vida militar com una professió més entre d'altres, però les segones concedeixen una considerable importància a la simbologia i els codis de conducta propis de la milícia. La seva interpretació apunta que l'equilibri entre ambdues varia segons el tipus d'unitats i de departaments militars a què es faci referència; per tant, l'organització militar en el seu conjunt és molt més plural del que Janowitz deixava entendre.

Aquestes tesis han presidit les investigacions sobre l'exèrcit espanyol després de 1977. Busquets (1967) va apuntar una incipient assimilació entre allò militar i allò civil en l'anàlisi que va fer dels militars de carrera dels anys seixanta. Olmeda (1985) ha ampliat l'argument en considerar que la subcultura política dels militars encarnava en si mateixa un potencial d'aproximació als civils, ja que obligava a una reflexió sobre les finalitats de l'exèrcit que no pot dirimir-se en termes estrictament militars.

Malgrat que la càrrega de la prova s'ha concentrat en l'anàlisi dels comandaments militars, Gil (1989) intenta extrapolar-la cap a la tropa. Segons ell, la regionalització de les destinacions dels conscrits, la reducció del període de prestació, o bé la reducció del nombre d'accidents i suïcidis, indiquen que la gestió del personal militar s'ha inclinat decisivament cap als principis ocupacionals des de la segona meitat dels vuitanta. Cada vegada es té més consciència que aquesta és un recurs humà que s'ha de cuidar; per tant, la llunyania entre la destinació i el domicili dels reclutes perd importància, el període de servei pot escurçar-se a l'estrictament necessari per a l'ensinistrament bàsic, o bé anul·lar-se, i els abusos que poguessin posar en perill els soldats desapareixen.

Les enquestes d'opinió pública suggereixen que els pronòstics que Gil va fer deu anys enre han estat encertats pel que fa a l'experiència general del servei militar obligatori. Així, mentre que Alvira (1992) va consignar que el rebuig al servei militar obligatori es va mantenir constant entre els joves durant els anys vuitanta, altres informes recents constaten que la imatge de l'exèrcit ha millorat considerablement als noranta. El CIS (1998) ha analitzat l'opinió sobre la defensa nacional i la professionalització de l'exèrcit. Les seves dades assenyalen el següent sobre la imatge col·lectiva de la institució militar:

- a) de l'empresariat, l'Exèrcit és la institució més valorada pels espanyols, per davant de la premsa, l'Església, els sindicats i els partits polítics.
- b) Un 11% d'entrevistats/des considera la possibilitat d'enrolar-se a l'exèrcit professional. El 65% dels joves d'ambdós sexes, a més, creu que la professió militar s'escull per vocació.

L'Associació de Serveis Professionals (1999) ha resumit les tendències de diversos estudis d'opinió en el seu informe sobre la identitat nacional i la cultura de defensa. Constata que la imatge social de l'exèrcit ha millorat notablement, fins i tot entre els col·lectius més contraris en els vuitanta: els menors de trenta anys, les persones amb ideologia d'esquerres, i les de nivell social alt. Així, va detallant pas per pas l'augment de la consideració social dels militars respecte d'altres institucions. Afegeix aquest informe que el punt d'inflexió entre el desprestigi i aquest relatiu reconeixement va ser la Guerra del Golf, quan l'exèrcit espanyol va començar a participar plenament en operacions internacionals destinades al manteniment de la pau.

Des del nostre punt de vista, l'explicació evolucionista no és encertada, a pesar de les dades que l'avalen. Una primera raó d'aquesta crítica rau en la naturalesa d'aquestes dades. Gil (1989) apunta unes tendències organitzatives a partir de pocs índexs. Sens dubte, l'assignació de destinacions, les condicions de reclutament i la salut laboral de la tropa són variables decisives per a l'organització militar, però aquestes variables no fan referència directa a les actituds professionals dels militars. Avui en dia, es pot suposar que la professionalització de l'exèrcit incrementarà la presència de les actituds ocupacionals, però aquesta suposició és molt precària a falta d'uns estudis convincents sobre la relativització de les actituds institucionals. Passa el mateix amb les tendències de l'opinió pública. Durant els anys noranta, la possibilitat de substituir el servei militar per una prestació substitutòria s'ha obert a amplis sectors socials, sobretot a aquells que estudiaven a la universitat i podien tolerar els retards que les destinacions dels prestadors socials patien al principi. La preocupació directa pels problemes militars, per tant, ha declinat al mateix temps que la conscripció deixava de ser absolutament obligatòria.

La segona raó per dubtar prové de la projecció de les tesis de Janowitz i de Moskos sobre el cas espanyol. A diferència dels Estats Units i d'altres països de l'OTAN, on aquestes explicacions han cercat recolzament empíric, a Espanya, el predomini dels valors institucionals entre els militars no era solament un tret d'una organització estatal entre altres. Podríem suposar que el militarisme, és a dir, la concepció que els exèrcits estan per sobre de tota crisi social a causa de la seva "elevada" missió de defensa (Molina, 1998), era més explícit en els estats-nació del món bipolar de 1950, que als estats del món més globalitzat de l'any 2000.

Encara que sigui discutible fins a quin punt avui dia el militarisme ha minvat, és cert que la valoració social del patriotisme i del sacrifici militar és molt diferent, en un context polític on els anomenats valors postmaterialistes guanyen terreny (Battistelli, 1997b).

Tot i així, el militarisme espanyol de 1936 a 1977 era explícitament del tipus "pretoria" (Molina, 1998), és a dir, situava l'objectiu de defensa en la lluita contra un enemic interior. El servei militar tenia una funció d'adoctrinament (o atemoriment) col·lectiu per a reforçar la legitimació d'una dictadura militar. Per molt que després els militars s'hagin assimilat als civils i s'hagin pres la seva professió com una mera ocupació, avui dia encara forma part de l'exèrcit una bona proporció d'oficials formats en aquell moment. A més, alguns fets evidencien que aquests processos han estat molt més lents que en altres països: així, des de desembre de 1980 fins a febrer de 1999 (El Mundo, 11 de febrer de 1999) el Jurament de Bandera no només incloïa la defensa de la democràcia sinó que també defensava les essències patriòtiques, ja que es jurava defensar "la sobirania i independència de la pàtria, la seva unitat i integritat territorial i l'ordenament constitucional"; o bé, la justícia militar conté llacunes d'indefensió legal dels soldats fins i tot avui, en el moment de la professionalització (v. Informe Legal).

D'altra banda, encara que en un futur immediat s'arribés a produir una eventual homologació "quantitativa" de l'exèrcit espanyol segons els paràmetres de Janowitz i Moskos, una segona qüestió romandria oberta. Una bona part de la cohesió institucional que necessiten els exèrcits, d'acord amb Moskos, prové de la seva incardinació a l'estructura social, i aquesta incardinació és molt problemàtica a Espanya. A països com els Estats Units i Israel, la milícia s'ha convertit en una via de promoció social de les minories ètniques, al mateix temps que els seus

militars havien d'involucrar-se en diverses guerres importants. Aquesta possibilitat, sens dubte, ha contribuït notablement a legitimar aquests exèrcits. Tot amb tot, l'economia de serveis erosiona sistemàticament el potencial transferible de les qualificacions militars, cosa que ha denegat moltes oportunitats als militars d'aquestes minories que van arribar els darrers a aquesta via d'ascens en aquells països (Levy, 1998). Quan a la vida militar podien formar-se bons mecànics, paletes, electricistes, mossos de magatzem, conductors, aviadors, etc., la demanda dels quals s'ampliava en els mercats laborals de l'època industrial, els exmilitars negres americans o orientals israelites tenien al seu davant un nou canal de promoció social. Avui en dia, també es necessiten aquestes feines, però el seu pes relatiu decreix davant l'avenç dels serveis. I la formació militar no compensa tan fàcilment la importància de les titulacions superiors en aquests altres mercats de treball.

Queda per veure fins a quin punt les carreres dels exmilitars professionals futurs encaixen en el mercat laboral. Les possibilitats varien en funció d'una àmplia panòpia de factors. Però no hi ha dubte que serà complicat dotar de veritable sentit ocupacional les carreres militars que hagin d'acabar sortint al mercat civil. Algunes dades conviden al pessimisme. El 1999 un trenta per cent dels/de les soldats i mariners/es professionals només ha arribat al Graduat Escolar, i un 26,6% ha finalitzat el primer grau de Formació Professional (MDE, 1999). Aquesta proporció, propera al seixanta per cent, recull el personal de tropa que amb prou feines ha obtingut la nova credencial educativa bàsica, el Graduat d'Ensenyament Secundari, i es troba, per tant, fora dels nous circuits de formació professional. En aquestes condicions no és molt segura la seva inserció en un mercat de treball que enregistra els majors índexs d'atur, d'atur juvenil i d'eventualitat de tota la Unió Europea.

En definitiva, no sembla convincent la tesi que l'orientació ocupacional s'estengui irremediablement entre el personal de l'exèrcit espanyol. Aquesta actitud guanya terreny, per descomptat, a pesar de les reminiscències pretorianes; ara bé, ha d'afrontar problemes laborals molt més complexos que en els altres països de l'OTAN per a tenir èxit. Les tendències evolutives de Gil (1989) i les dades de l'opinió pública no proporcionen una evidència suficient per a determinar si les actituds ocupacionals s'universalitzaran, o si romandrà un pòsit d'actituds institucionals que doni sentit a la situació de molts militars i de moltes unitats davant d'eventuals bloquejos organitzatius i laborals futurs. Aquest balanç empíric de l'explicació evolucionista augmenta els dubtes que qualsevol manifestació de la violència paral·lela estigui condemnada a desaparèixer; a més, no precisa cap factor concret que expliqui aquest fenomen més enllà de la creença que el progrés contrarestarà els efectes perversos del passat.

L'explicació simbolista

Una segona explicació del patiment a la milícia s'ha inspirat en l'interaccionisme simbòlic. D'acord amb aquesta, els soldats pateixen perquè se sotmeten a un ritus que els introdueix dins les essències patriòtiques, recollides en els ritus militars. L'estructura simbòlica del servei militar s'ha convertit en la principal prova d'aquesta altra hipòtesi. Zulaika (1989) va observar com aquest procés cultural adopta la pauta d'un ritus d'iniciació. El recluta és allunyat de les seves circumstàncies normals, se sotmet a un ensinistrament que l'obliga a complir ordres automàticament –l'ordre tancat és l'exemple paradigmàtic d'aquest ensinistrament–, travessa el llindar simbòlic a la Jura de Bandera, suporta les condicions més o menys penoses durant un

any o nou mesos, i per últim, torna "canviat" a aquelles circumstàncies originals. Rambla (1994) va efectuar una anàlisi similar mitjançant l'observació de les pràctiques socials dins d'una caserna. Si bé l'anàlisi dels ritus horaris el conduïa a les mateixes conclusions que Zulaika, l'anàlisi de la vigilància, els exercicis bèl·lics i l'escala informal introduïa alguns matisos. En essència, no tots els soldats travessaven el ritus iniciàtic de la mateixa manera, sinó que alguns ho vivien com un ritus en el qual creien, mentre que d'altres es distanciaven clarament dels rols militars.

Des d'aquesta perspectiva, la disciplina militar comporta necessàriament un patiment perquè anul·la, almenys parcialment, l'individu premilitar. Conservarem en aquest estudi el pes d'aquesta argumentació, però la puntualitzarem amb dos comentaris que ens semblen fonamentals.

En primer lloc, la síndrome postfranquista, que als vuitanta es desxifrava rere la simbologia militar, s'ha esmorteït notablement als noranta. El canvi del text de la Jura de Bandera pot ser l'exemple més clar, sobretot si es té en compte que ho ha aprovat un govern de dretes. De fet, entre l'explicació simbolista i l'evolucionista hi ha un punt de discrepància, la virulència del qual es va apagant amb el pas del temps. Els evolucionistes buscaven dades per aduir que el got de la democratització dels exèrcits estava mig ple deu anys després de la transició política, mentre que els interaccionistes utilitzaven informacions qualitatives per a mostrar que el got seguia estant mig buit. Si l'anàlisi es redueix al sentit de la milícia per als participants, molt probablement s'hagi de convenir que avui dia el regust postfranquista s'ha atenuat, és a dir, que el got encara s'ha omplert una mica més.

En segon lloc, l'explicació simbolista deixa oberta una pregunta especialment rellevant per a l'estudi de les violències paral·leles. Si assumim amb la mateixa seguretat de Gil (1989) que la regionalització, l'escurçament de la prestació i, segurament, la professionalització secularitzen la disciplina militar, haurem de notar que el ritus ja no vincula tan directament les pràctiques castrenses amb les essències pàtries transcendents; no ha desaparegut, ja que tota legitimació nacional requereix un cert ritualisme, però no és la guia de tota la vida militar. En aquestes condicions, el nou exèrcit professional necessita atreure aquest 11% de joves que són proclius a enrolar-se. Disposa, sens dubte, de recursos estrictament laborals, com és el de convertir l'expedient militar en un mèrit per accedir a certes escales funcionaries, o el d'especificar els seus vincles amb determinats sectors econòmics. Tanmateix, a aquests/es eventuals candidats/es no els mou solament un interès econòmic, sinó la "vocació personal" (Secretaria de Defensa, 1998; Battistelli, 1997b, 1998). Davant d'això, molt probablement serà necessari de posar en pràctica estratègies publicitàries que destaquin el valor de l'aventura militar, la possibilitat de viatjar, o com en el cas britànic, la capacitat de provar-se a un mateix (Secretaria de Defensa, 1998). Així, no serà tota la simbologia associada amb el ritus d'iniciació la "matèria prima cultural" del nou exèrcit professional? L'escàs nombre de dones entre les noves candidatures a soldat (MDE, 1999), així com l'experiència de la Guardia Civil en la incorporació de personal femení (Jar, 1992), ho suggereixen d'aquesta manera.

Per tant, és molt arriscat perllongar l'explicació simbolista de la mortificació militar als anys vuitanta cap a la situació actual, i encara més per a la futura situació dels soldats professionals. El 1999, a Espanya, la disciplina militar no respon bàsicament a un passat pretorià, sinó a les dificultats d'establir una relació estable entre l'exèrcit i el mercat laboral. Aquest exèrcit pot

atreure els joves que busquen feina amb promeses laborals incertes? Pot atreure joves motivats per la "vocació personal"? I els que combinen ambdós motius? Per al nostre interès, a diferència de l'explicació evolucionista, l'enfocament simbolista determina un factor concret del patiment registrat per la IDS, ja que és probable que el ritus iniciàtic conservi bona part de la seva significació i de la seva funcionalitat, però no acaba d'interpretar alguns canvis estructurals especialment rellevants.

L'explicació organitzativa

Assumirem una tercera explicació basada en la sociologia de les organitzacions. Des d'aquesta perspectiva, una organització és un conjunt de relacions socials establertes amb la finalitat d'assolir un objectiu explícit. Les organitzacions es poden analitzar en conjunt, com a sistemes amb propietats específiques, o bé es poden desmuntar en pràctiques socials que no sempre cerquen o aconseguen uns objectius explícits (Friedberg, 1993). Vista l'organització militar en conjunt, la violència impregna totes les seves vessants, ja que es tracta d'una organització disciplinària que ha d'entrenar la tropa per al combat. D'aquesta manera, no és pas sorprenent que la violència transcendeixi el sentit oficial estricte. D'altra banda, les experiències individuals de les relacions socials castrenses donen per descomptat que aquestes contenen una elevada dosi de violència paral·lela, i els soldats arriben a identificar-se de vegades amb aquesta violència. El patiment militar, en conseqüència, és una propietat més d'aquesta mena d'organització.

L'explicació organitzativa es desglossa en dos arguments: una anàlisi sistèmica i una anàlisi de les interpretacions quotidianes.

1. L'anàlisi sistèmica de l'organització militar prové dels estudis endegats per l'exèrcit nord-americà durant la Segona Guerra Mundial (Battistelli, 1990). En aquell moment, un grup d'investigadors es va dedicar a cercar exhaustivament els factors pels quals els soldats combatien. Les seves conclusions, presentades en els quatre volums de l'estudi *The American Soldier*, dirigit per Stouffer, van palesar que l'odi a l'enemic era un factor secundari al combat. A partir de centenars d'entrevistes i d'àmplies enquestes, van demostrar que aquests factors de la bel·ligerància eren el temor a ser ferit, l'experiència de la solidaritat entre el grup de companys, el fet de seguir uns objectius clars, la dependència mútua entre soldats, i les sancions (Battistelli, 1990: 104-5). A més a més, van observar que els oficials desenvolupaven una considerable capacitat de lideratge informal en situacions de combat (Battistelli, 1990: 108). Anys després, Shils i Janowitz van reanalitzar les entrevistes efectuades als presoners alemanys durant la contesa, i van trobar que el grup de companys era també el factor crucial (Battistelli, 1990: 118). Per últim, Moskos va repetir el mateix estudi amb els soldats nord-americans destacats a Vietnam, va reconèixer altra volta que la solidaritat grupal era un factor determinant, i va afegir que alguns valors ideològics, com ara l'adhesió a l'"American way of life" exercien, tot amb tot, una influència rellevant (Battistelli, 1990: 122-4).

Battistelli ha fet el balanç d'aquesta línia de recerca i de la seva validesa per al present. D'acord amb la seva lectura, els nord-americans van menystenir la influència de la coerció als seus estudis (1990: 108), però avui en dia, aquest factor perd pes respecte dels motius perso-

nals d'experimentar aventures a les missions internacionals (1997). En un altre sentit, es pot concloure que, durant la instrucció, el soldat troba en el grup primari amb el qual pateix la mortificació castrense una compensació psicològica similar a la que Stouffer va trobar en estudiar el combat (1990: 108).

Per consegüent, l'organització militar requereix que els soldats pateixin. Aquest patiment és l'efecte de dos components d'aquesta organització. En primer lloc, la disciplina.

"Substancialment no és sinó realització consegüentment racionalitzada, és a a dir, metòdicament exercitada, precisament i incondicional oposada a tota crítica, d'una ordre rebuda, així com l'intima actitud exclusivament encaminada a aquesta realització. A aquesta característica se n'afegeix una altra: la uniformitat de l'acció ordenada " (Webwe, 1974:882)

En segon lloc, el caràcter d'institució total (Goffman, 1961). Aquesta mena d'organitzacions aparta un col·lectiu de l'exterior, anul·la la seva individualitat mitjançant una mortificació sistemàtica, i li permet ulteriorment una adaptació als estrets espais de la vida interior. Si bé aquesta adaptació suposa una restricció considerable a la seva llibertat, implica també una millora relativa respecte del període de la mortificació sistemàtica. En termes gràfics, Goffman va definir aquest procés com la carrera moral de l'intern.

La disciplina militar i la institució total castrense són les dues cares de la mateixa moneda, que no és altra que la preparació per al combat. Els mòduls bàsics de l'entrenament militar consisteixen en una mortificació sistemàtica, alhora que s'exercita la disciplina absoluta de l'ordre tancat. D'ells es passa, en els cossos operatius, a exercicis bèl·lics molt més contundents, mentre que en els cossos de suport, aquesta fase prèvia és suficient com a entrenament específic per a interioritzar les normes. Tot el procés es tenyeix dels colors rituals que Zulaika (1989) i Rambla (1994) van desxifrar, però aquests no responen només a la lògica d'una legitimació nacional més o menys autoritària. Responen també al simple fet que han demostrat la seva funcionalitat. En l'ordre tancat, el grup de companys és crucial per a la correcta realització d'una desfilada, com ho és per a superar el conjunt de les proves militars. Les accions socials del passat (l'ordre tancat prové de les guerres dels segles XVII i XVIII, la conscripció mortificava al segle XIX als joves camperols que descobrien d'aquesta manera la seva nacionalitat, etc.) i els seus efectes "funcionals" per alguns interessos presents (la docilitat dels exèrcits de masses a les guerres mundials i sota les dictadures, la seva eficàcia per induir al combat, la generalització dels manuals d'instrucció, etc.) s'han conjuminat per imprimir aquesta marca en l'organització militar.

La qüestió no és tant si els soldats deixaran de patir tan aviat com el ritualisme militar se secularitzi en els exèrcits més globals i menys nacionals; al contrari, la qüestió decisiva radica en els límits d'aquesta violència oficial. Aquesta violència és institucional des del punt de vista de Moskos, i per tant estructural, o intrínseca a l'organització militar. Es restringeix però a allò que expliciten els reglaments?

2. L'anàlisi de les interpretacions quotidianes de la milícia suggereix que aquesta encén un foc les brases del qual costen d'apagar per una raó cultural. La violència militar traspasa els límits de la violència oficial perquè troba bona part de la seva legitimació social en la configuració del gènere masculí. Aquest li proporciona la matèria primera cultural que aquella

transforma en la generació d'uns combatents. El sentit que l'entrenament militar adquireix en la vida quotidiana dels soldats, interns en una caserna durant un període de temps, connecta amb el sentit que la masculinitat ha adquirit en el món contemporani. D'aquesta manera, l'entrenament es naturalitza i la identitat es pot exhibir.

El concepte sociològic de masculinitat, o de gènere masculí, no fa referència a una llista de trets socials "virils" i estàtics, sinó que al·ludeix a les construccions històriques i culturals variables que les relacions socials munten a partir de les diferències sexuals. En aquest sentit, una llarga sèrie d'investigacions han demostrat que les formes de la masculinitat s'estructuren al voltant de les diverses menes de competència per ocupar posicions socials en espais socials definits com a homogenis, en contraposició als espais i trets suposadament femenins (Bourdieu, 1990, 1998; Kimmel, 1997). Existeixen, per tant, diverses identitats masculines i algunes d'aquestes aconseguen d'ésser hegemòniques i relegar les altres (Connell et al., 1997).

Les manifestacions de la masculinitat a les pràctiques socials entronquen fàcilment amb les manifestacions de la violència. En un primer sentit,

"el gènere dominant és, aclaparadorament, el que sosté i usa els mitjans de violència. Els homes estan armats molt més sovint que les dones". (Connell et al., 1997: 44, original castellà)

I d'altra banda,

"la majoria dels episodis de violència major (considerant els combats militars, homicidis i assalts armats) són transaccions entre homes". (Connell et al., 1997: 44, original castellà)

L'organització militar catalitza aquestes pràctiques. El ritus d'iniciació en què s'ha convertit el servei militar, com a mínim en alguns països, constitueix un criteri social per a jerarquitzar aquests espais "masculins". Evidentment, la seva legitimació és contradictòria i objecte de tensions contínues (p. ex. l'estatus social proporciona elements per a desafiar-la), però conserva una important ascendència.

La violència militar transcendeix la violència oficial gràcies a la seva encarnació en les identitats masculines. En elles es recolza l'organització per formar els grups primaris que necessita. D'aquesta manera, a pesar de l'entrada de les dones, l'organització militar els atribueix papers diferents als dels homes, i en particular les allunya del combat (Herbert, 1996; Yuval-Davies, 1997). Genera també un codi homofòbic d'insults per regular els comportaments (Rambla, 1994). Indueix els soldats a establir una associació entre el bon servei militar i la veritable virilitat, i també entre el combat i el control psicològic o l'agressió directa (Eisenhart, 1975). Encara més, la tecnologia i l'entrenament militars reforcen la unitat entre els homes i les distàncies socials entre homes que ocupen posicions de poder diferents, tal com s'ha pogut demostrar bo i comparant diverses societats (Kovitz, 1997).

Segons altres estudis, aquesta conjunció de les orientacions oficials i masculines expandeix la violència molt més enllà dels exercicis bèl·lics. Matsakis (1996) ha demostrat que el trastorn conegut com l'estrès postraumàtic (reproducció de l'angoixa experimentada per un perill d'aniquilació en condicions d'absència d'aquest perill) ha perturbat la vida dels veterans del

Vietnam fins a convertir les seves dones en les segones víctimes de la guerra. Schwarz-Watts, Morgan i Barness (1997) han trobat que l'entrenament militar s'inscriu entre els factors d'assetjament sexual mitjançant la persecució pel carrer. Dean (1998) ha comparat la documentació sobre la Guerra Civil nord-americana amb els estudis clínics dels veterans del Vietnam, i ha demostrat que en ambdós casos, els exsoldats van mostrar els mateixos problemes de depressió, ansietat i records sobtats, amb els mateixos efectes de suïcidi, alcoholisme i violència domèstica.

En suma, els soldats pateixen durant el seu servei a files perquè la mateixa organització militar els exposa a situacions amenaçadores, i perquè aquesta disciplina ha arrelat en les configuracions més violentes de les identitats masculines contemporànies. Això no vol pas dir, evidentment, que tots els militars experimentin la seva carrera moral d'una mateixa manera, ni que articulin la seva identitat amb una mateixa pauta, sinó només que la probabilitat que la violència castrense s'estengui enllà de les pràctiques socials estrictament orientades a la preparació de la guerra és elevada.

Si les metàfores poden ajudar a resumir les idees, concloem que el nostre argument refusa la interpretació que les violències paral·leles observades a la milícia siguin el pòsit d'altres temps, o que siguin únicament una pràctica ritual. Des del nostre punt de vista, l'organització militar és un dels contenidors de la violència el monopoli legal de la qual s'atribueix a l'estat (Weber, 1974), però aquest contenidor està constituït per un material porós que incorpora i relança contínuament les llavors d'altres formes de violència que mantenen una relació directa amb la violència militar. Si aquests porus s'obturessin, l'organització difícilment podria sobreviure.

2. LA INFORMACIÓ SOBRE LA VIOLÈNCIA PARAL·LELA

Per a corroborar les hipòtesis sobre la violència paral·lela o el patiment dels soldats cal una informació específica. D'acord amb l'explicació organitzativa, és imprescindible comprovar si efectivament la violència paral·lela arrela a les estructures organitzatives de l'exèrcit, tant formals com informals, i si adquireix un sentit per als soldats.

Ha estat impossible d'obtenir unes dades quantitatives que reflectissin adequadament aquest objecte d'estudi. Certament, seria convenient saber els nivells de violència de les Forces Armades i ponderar-los amb el número de reclutes. S'aconseguiria d'aquesta manera confirmar o refutar les intuïcions de Gil (1989), i podria esbrinar-se en quin tipus de situacions és més o menys probable que es manifesti la violència paral·lela. Però les fonts no permeten de recollir unes conclusions fiables.

D'entrada, dues fonts podrien subministrar dades sobre els nivells de violència a l'exèrcit. En primer lloc, el número d'accidents soferts per la tropa durant el servei en files seria un indicador brut del volum global de víctimes de l'entrenament militar a Espanya. Aquest número va suscitar un cert debat polític a començaments dels noranta, i d'aleshores ençà el seu registre ha experimentat alguns canvis. A grans trets, inclou les víctimes derivades de l'ús de vehicles o d'armes, de relacions abusives entre comandaments i soldats, com també entre els mateixos soldats, o bé de suïcidis ocasionats pel patiment militar. Arran d'aquella discussió, els registres oficials van començar a distingir els accidents in itinere dels accidents en el compliment de funcions estrictament castrenses. D'altra banda, els processos judicials seguits entorn de les denúncies d'abusos són una prova evident que la classificació estadística d'aquests segueix uns camins tan recargolats que no es poden comptar. Finalment, ateses les dificultats que presenten les estadístiques generals de suïcidis, encara és més difícil de recollir qualsevol conclusió sobre les estadístiques militars de suïcidis.

En segon lloc, el número d'arrestos podria mesurar el pes conjunt de la mortificació oficial i paral·lela que pateix la tropa com a conseqüència del Règim Disciplinari de les Forces Armades. Si a més es pogués sumar i descomposar per casernes el número de sancions menors, com ara la privació de sortida, s'obtindria un quadre encara més complet. Tanmateix, els problemes d'enregistrament es reproduïen en aquest punt. La tipificació legal de les sancions ha canviat durant els noranta, les últimes dades disponibles sobre arrestos presenten una agregació general, amb fortes oscil·lacions en algunes categories, i els registres de les sancions poden variar en funció de moltes circumstàncies. Per tant, caldria arribar a l'extrem d'efectuar una veritable auditoria de l'organització del conjunt de l'exèrcit espanyol per tal d'obtenir una mesura fiable de les sancions.

Per últim, la base estadística sobre la qual s'haurien de ponderar aquestes magnituds és igualment problemàtica. Les fonts oficials no ofereixen dades conjuntes sobre la plantilla de les Forces Armades. L'Enquesta de Població Activa subministra l'indicador més fiable en la variable de "relació amb l'activitat", però el número resultant no deixa de ser una categoria

residual dins d'una enquesta. D'altra banda, aquesta enquesta també indica la sèrie històrica de la Població Comptada a Part, on s'inclouen els reclutes; no obstant això, en aquesta mateixa categoria hom afegeix els objectors que presten els serveis civils substitutoris.

Així doncs, són tan grans les dificultats d'establir un registre comptable que desaconsellen tot intent de recolzar conclusions empíriques en dades estadístiques, o més bé, redueixen aquests intents als sondeigs d'opinió pública elaborats pel Centro de Investigaciones Sociológicas i comentats a l'apartat anterior. La casuística dels primers anul·la les generalitzacions, i el caràcter indirecte dels segons no deixa de ser un obstacle.

L'estudi que presentem s'ha recolzat en informacions qualitatives recollides mitjançant l'entrevista individual. La tècnica s'ajusta als requisits de validesa interna i externa de l'estudi.

La validesa interna de les entrevistes

Hem elaborat un guió d'entrevista sobre les etapes del servei, les comparacions intergrupals i la motivació per a fer el servei militar (v. Annex I). D'aquesta manera l'entrevista feia referència als aspectes formals i als informals de l'organització militar, així com a l'experiència quotidiana dels soldats.

De cada entrevista, s'han analitzat les al·lusions a la burocràcia militar (horaris, sancions, divisió del treball, règims de sortida, etc.) i als ritus militars (exercicis bèl·lics, vigilància, escala informal entre reclutes). S'ha distingit també quina era la motivació individual per a triar el servei militar obligatori, quins canvis deien els entrevistats que havien experimentat en ell, com percebien els seus companys i com percebien els comandaments. S'ha esbrinat si en cadascuna d'aquestes categories apareixien mencions a les formes oficials o paral·leles de la violència militar, i s'han sistematitzat aquestes mencions per a cadascun dels informants (v. Annex II).

Diverses raons justifiquen que s'hagin pres aquestes decisions per a generar les informacions pertinents.

1. Els entrevistats han fet la narració de la seva "mili". Han explicat els seus records i han inclòs lliurement entre ells la referència a circumstàncies de violència. El context, llavors, els ha estat significatiu per tal com li han atribuït unes interpretacions socials conegudes.
2. Els entrevistats han desenvolupat la seva pròpia opinió sobre el servei militar. Han argumentat la seva adhesió o el seu rebuig als valors militars, han recordat el moment en què van decidir de fer la "mili", i han expressat, com han volgut, la seva imatge del servei militar i de l'exèrcit.
3. Quan han aparegut circumstàncies de violència a les narracions, hom ha relançat les preguntes per esbrinar els diversos nivells de significació que se'ls atribuïa. I per cert, s'han detectat variacions importants entre aquests nivells, sobretot pel que fa a les quintades.
4. A fi d'avivar el record es va utilitzar un guió d'entrevista estructurat. Bona part de les qüestions s'inspiraven en l'experiència etnogràfica de Rambla (1994), en la revisió dels registres de la Informació per a la Defensa dels Soldats, en la lectura de diverses notícies de premsa sobre incidents a les Forces Armades, així com de les pàgines web on es pre-

senten diferents interpretacions i informacions de l'exèrcit (v. bibliografia). En aquest sentit, s'ha dirigit un breu qüestionari electrònic a alguns dels autors d'aquestes pàgines.

Aquestes entrevistes, doncs, recullen els discursos amb els quals el servei militar obligatori s'introdueix a la vida de moltes persones. Aquests records i aquestes interpretacions inspiren les opinions sobre les Forces Armades, de les actituds envers elles, i la font d'informació de moltes persones, entre elles els futurs soldats professionals.

Se'n pot discutir la veracitat com la de qualsevol informació. La informació, evidentment, sempre sorgeix d'uns interessos socials concrets que generen les preguntes a les quals respon. En aquest sentit, volem ponderar la crítica que els nostres entrevistats poden haver mentit. D'antuvi, hem vist que aquesta és una possible reacció davant de tota referència a la violència paral·lela a les Forces Armades, tot i que cal recordar que en un sentit estricte tan fràgil és una afirmació genèrica com la negació del fenomen.

Tot amb tot, la tècnica de l'entrevista forneix dues garanties contra l'eventual falsedat dels informants. Primerament, si les seves respostes articulen uns significats culturals d'una mateixa manera, és difícil que siguin el fruit d'una suma d'invençons individuals. Almenys, atès que les connexions establertes pels nostres informants sobre les connotacions del servei militar són similars, és raonable concloure que aquestes narracions provoquen efectes reals: la gent creu que l'entrenament militar és així, i ho creuen els reclutes en arribar a la caserna.

En segon lloc, aquestes respostes han dépassat el punt de saturació. Les metodologies qualitatives de les ciències socials assumeixen que al punt de saturació s'hi repeteix tant la informació proporcionada per les fonts que difícilment s'hi pot afegir res més. La majoria de les trenta-tres versions recollides ha coincidit a indicar manifestacions de la violència paral·lela en l'experiència del servei militar obligatori.

Per acabar, és obvi que no es poden extrapolar aquests resultats per a predir què serà el servei en un exèrcit professional. De fet, ni tan sols les entrevistes amb els actuals soldats professionals garantirien en aquest moment un pronòstic segur. Els nostres informants estan d'acord que els soldats professionals gaudeixen d'uns privilegis relatius pel que fa a instal·lacions i a la consideració dels comandaments, però aquesta situació desapareixerà tan aviat com la conscripció desaparegui i aquests soldats passin de ser el penúltim a ser l'últim esglaó de la cadena jeràrquica. Tanmateix, és important d'anotar que les versions dels soldats que palesen una adhesió als valors militars, i en particular els qui palesen una adhesió individualista, podrien ser un preludi de les que expressaran els futurs soldats professionals.

La validesa externa de les entrevistes

Les tècniques qualitatives d'investigació social permeten captar les matisacions simbòliques d'unes versions de la realitat, o d'unes pràctiques en el cas de l'observació, però evidentment aquestes matisacions no es poden sumar. Són, doncs, generalitzables aquests resultats?

La millor manera de donar resposta a aquesta exigència metodològica hauria estat utilitzar la tècnica dels grups de discussió. Aquest procediment obté resultats de gran valide-

sa general en el moment que es repeteixen els denominadors comuns de diverses discussions col·lectives.

Malgrat això, dues raons ens han fet desestimar aquesta possibilitat. D'una banda, totes les primeres exploracions i intents de trobar nois disposats a concedir una entrevista sobre la seva "mili" van fracassar, com es comentarà més endavant. Per això, quan es va aconseguir accedir a una sèrie d'informants, era doblement arriscat de sotmetre'ls a la doble prova de donar les seves dades i convocar-los posteriorment a un grup de discussió.

D'altra banda, les entrevistes faciliten més el record individual que no pas les discussions. En grup, es recull la imatge col·lectiva del servei militar, i la informació general sobre les accions violentes que es poden experimentar o conèixer durant el servei, però es desdibuixen les interpretacions individuals. S'han realitzat algunes entrevistes simultànies a dues persones, i l'esforç necessari per controlar que tots dos disposessin del mateix temps i exposessin les seves opinions sobre tots els aspectes, han desaconsellat qualsevol increment del nombre d'informants en una mateixa sessió per sobre d'aquest lílindar. Per això, sense desmerèixer la possibilitat del grup de discussió, s'ha optat finalment per un treball de camp basat en entrevistes.

L'entrevista assegura una mínima capacitat de generalització dels resultats d'acord amb els criteris amb què s'hagi controlat la selecció d'entrevistats. Davant de les dificultats sorgides per trobar entrevistats, aquesta selecció s'ha realitzat en funció de quatre procediments, que han donat lloc a la selecció detallada més endavant.

1. El primer procediment ha consistit en l'explotació de les xarxes personals de l'equip d'investigació i dels col·laboradors. S'han buscat soldats i exsoldats en diversos medis universitaris catalans, a la ciutat de Barcelona i en diverses localitats. Per aquesta via s'han trobat 8 entrevistats.
2. El segon procediment ha estat una campanya d'anuncis públics. S'han buscat mitjans de comunicació local que permetessin la inserció d'anuncis gratuïts; entre d'altres, ha aparegut un anunci a Primeramà de Barcelona al llarg de diverses setmanes. A més a més, s'han penjat cartells en diverses estacions de ferrocarril i d'autocars utilitzades per reclutes. Finalment, s'han repartit dos-cents fulletons informatius entre els reclutes que anaven o tornaven a les casernes des dels voltants de l'estació de Sants de Barcelona. Per aquest mitjà no s'ha aconseguit convèncer cap recluta per ser entrevistat.
3. El tercer procediment va ser la localització de diverses persones que s'han convertit en enllaç. Aquestes persones han proporcionat contactes a diverses localitats de Catalunya, la Comunitat Valenciana i Castella-La Manxa, però no es van aconseguir a Aragó. Per aquesta via s'han obtingut 25 entrevistats.
4. Finalment s'ha fet una petició per escrit a les autoritats militars. D'aquesta manera, es volia accedir al personal de tropa que complia el servei militar i, també, a soldats/es professionals i comandaments. Cal dir que aquesta petició no ha obtingut resposta.

En tots els casos s'han pagat cinc mil pessetes als informants, tal i com es prometia als anuncis públics. Aquest pagament ha resultat una mica forçat en algun cas, a causa dels vincles personals, però ha estat el principal factor d'atracció de la majoria d'informants.

Tenint en compte les raons argumentades per descartar l'entrevista, es constaten dos motius de reticència. En primer lloc, quan els reclutes fan el servei militar no disposen de gaire temps lliure els caps de setmana per dedicar-lo a concedir entrevistes. En segon lloc, un cop acabat el servei, se'ls fa difícil d'explicar-lo amb detall davant d'un estrany. En aquest sentit, les persones enllaç han proporcionat una mínima base de confiança sense la qual encara hauria estat molt més difícil trobar entrevistats. La preocupació davant de possibles perills per criticar la "mili" no ha estat la justificació donada en la majoria de negatives de les que ha tingut constància l'equip de treball. Un cop finalitzada l'anàlisi, el factor confiança pren sentit. Per a molts soldats, la "mili" és una cosa desitjada o, com a mínim, preferida a la prestació social substitutòria, i per explicar una situació d'aquesta mena fa falta una certa dosi de confiança.

La selecció final està formada per trenta-tres persones que han acabat el servei militar entre 1997 i 1999 (només un ho ha fet abans). Es poden classificar segons dos criteris de control:

1. Haver servit / no haver servit en un cos operatiu. S'han entrevistat diversos nois que havien servit en cossos directament relacionats amb exercicis bèl·lics. És el cas de la Legió, els Cossos d'Operacions Especials, les Forces d'Acció Ràpida i els Esquiadors. En tots els casos s'accedeix per petició voluntària i de vegades després de passar una prova de selecció. La resta d'entrevistats van prestar servei en cossos de suport (transport, serveis, transmissions, plana major, etc.) on s'arriba sense petició expressa i on les pràctiques bèl·liques són escasses. Es van buscar informants d'ambdues menes, encara que el menor nombre justifica la major dificultat per trobar dels primers, amb l'objectiu de comparar les dues situacions, on la violència oficial es manifesta amb intensitats diferents.
2. Procedir de comunitats autònomes diferents. Els vincles històrics de l'exèrcit espanyol amb el nacionalisme d'estat, la pervivència d'al·lusions expresses en aquest sentit a la Jura de Bandera fins a 1999, la fosca situació de les llengües catalana, basca i gallega en el servei, etc., tot un seguit de raons desaconsellaven que els entrevistats fossin només de Catalunya, malgrat que aquest és l'àmbit d'actuació de l'associació Informació per a la Defensa del Soldat. D'altra banda, els problemes per trobar soldats i la necessitat d'una certa confiança prèvia augmentaven les dificultats per estendre la selecció per més territoris. Per garantir que es mantindria aquest criteri de control es van establir contactes amb enllaços a Castella-La Manxa, la Comunitat Valenciana i Aragó. Dels tres, com ja s'ha comentat anteriorment, els dos primers van donar resultat. D'altra banda, s'ha procurat que entre els entrevistats de Catalunya i de la Comunitat Valenciana figuressin tant catalanoparlants com castellanoparlants, essent majoria aquests últims.

El resultat final és el següent:

Quadre I. Composició de la mostra d'entrevistats		
Segons la residència dels entrevistats	Cossos operatius (Legió, COE, FAR, esquiadors)	Cossos de suport (transports dels entrevistes-transmissions, serveis, seguretat)
Catalunya	3	17
Alacant	2	9
Castella-La Manxa		2
Segons el destí militar		
Madrid	1	5
Andalusia	1	1
Aragó	1	5
Comunitat Valenciana		4
Ceuta	1	
Murcia		3
Canàries		2
Castella-Lleó		1
Catalunya	1	6
Illes Balears		1

3. LA VIOLÈNCIA OFICIAL I LA VIOLÈNCIA PARALLELA

La violència és un dels fenòmens socials més difícils de definir. Els diccionaris acostumen a barrejar elements descriptius amb elements normatius en designar-la com l'“ús excessiu de la força”. Aquest fet complica enormement qualsevol investigació empírica, ja que la distinció unívoca entre els nivells acceptables o excessius de la violència és una entelèquia. Per aquesta mateixa raó, les tipologies inductives que pretenen agrupar formes de violència a partir del seu significat espontani poden portar a discussions inacabables.

Tota definició de violència, com la de qualsevol altre concepte, implica un posicionament, però s'han d'especificar els criteris pels quals es pot fer empíricament operativa. Des de la nostra perspectiva, la violència és una propietat de les relacions socials que es pot manifestar de moltes maneres. És violenta tota acció social que anul·la la capacitat d'acció d'una altra persona, és a dir, que vehicula una relació de poder. Quasi totes les relacions entre persones contenen un grau de violència. Malgrat això, la violència no té per què presidir aquestes relacions, i de fet sempre estableix un equilibri tens amb la comunicació, la qual és una propietat molt més universalitzable. En primera instància, no sembla raonable suposar que existeixin factors presocials que condicionin els éssers humans a ser més violents o més pacífics i comunicatius (Rojas, 1995).

Tot i així, en el nostre estudi ens concentrarem en la violència intencionada i desestimarem la violència estructural. Es podria tenir en compte l'estructuració social del servei militar obligatori explorant les desigualtats entre classes, entre gèneres i entre grups ètnics que han reproduït, augmentat o contrarestat; o es podria analitzar com s'han exclòs unes determinades opcions col·lectives de la cultura establerta. En tots dos casos s'analitzarien aspectes estructurals de la violència militar que guarden una relació molt indirecta amb els plans d'acció de les persones que interactuen en una caserna.

En canvi, la violència intencionada engloba el conjunt d'accions socials destinades conscientment a restringir el marge d'acció d'una persona o d'un grup. Aquestes accions intenten que algú s'“humiliï”, abaixi el cap, deixi pas i renunciï als seus plans. D'alguna manera, entenem que una persona en redueix una altra a la categoria d'objecte quan exerceix la violència intencionada, perquè aquesta acció nega l'expressió de la subjectivitat de la víctima.

Amb aquesta definició distingim entre la vessant analítica i la vessant normativa de la violència. Obrim, doncs, tant com ens és possible, el ventall de fenòmens a considerar amb l'objectiu d'especificar concretament quins són els que fan patir algú, els soldats, en aquest cas. D'una altra banda, assumim moltes de les propostes que pretenen contrarestar els fenòmens violents, com l'ètica de la comunicació o la idea que la pau ha de ser harmonia i no una prevenció dissuasòria, però evidentment aquest no és el moment per desenvolupar-les. Alguns dels arguments exposats a les conclusions remetran a aquests valors.

És necessari especificar algunes implicacions de la noció presentada de la violència.

Primer de tot, la violència és una relació social. Algú ha d'humiliar algú altre perquè hi hagi una humiliació. Fins i tot és versemblant que la immensa majoria d'accions d'autoagressió responguin a la interiorització de relacions socials (Rojas, 1995).

En segon lloc, en una circumstància la violència pot ser mediata o immediata. Algú pot humiliar algú que té davant, o pot haver assentat unes regles socials que humiliïn algú encara que les dues persones no estiguin cara a cara. La violència mediata, per tant, és més estructurada que la immediata, ja que és més autònoma respecte els plans d'acció presents, malgrat que aquesta autonomia és molt menor que la de la violència estructural en el sentit anunciat anteriorment. En aquest punt, l'anàlisi es va concentrar en uns reglaments concrets aplicats en una organització i va obviar les arrels històriques o culturals d'aquests reglaments així com les seves implicacions pel conjunt de la societat.

En tercer lloc, la violència pot semblar legitimada o no per les persones que intervenen en la relació (Bourdieu, 1994). En el primer cas pot parlar-se de violència simbòlica i en el segon, de violència material, però en tots dos casos es tracta de violència. Per molt que la víctima accepti la humiliació, és possible afirmar des de fora que aquesta es dona.

Simmel va resumir aquestes especificacions en argumentar que la relació social subsistia fins i tot en circumstàncies de màxima coacció, mediata o immediata, legitimada o deslegitimada

“Considerada d’una manera precisa, la relació entre ordre superior i subordinació només anihila la llibertat del subordinat en el cas de violències físiques immediates; altrament, sol exigir per a la realització de la llibertat només un preu que nosaltres no estem disposats a pagar, al mateix temps que pot encongir com més va més l’àmbit de les condicions externes en el qual la llibertat es realitza perceptiblement, per bé que, llevat d’aquell cas de violència física, mai no arriba a fer-lo desaparèixer completament. El que aquí ens interessa no és pas l’aspecte moral d’aquesta consideració, sinó l’aspecte sociològic: que l’acció recíproca, és a dir, l’acció mútuament determinada i que resulta només dels punts de la personalitat, subsisteix fins i tot en aquells casos d’ordre superior i de subordinació, al mateix temps que converteix consegüentment aquesta relació en una forma social fins i tot quan la concepció ordinària de la ‘coacció’ considera que una de les parts priva l’altra de tota espontaneïtat i amb això anihila tot ‘efecte’ propi i autèntic que constituïria una de les bandes de l’acció recíproca.” (Simmel, 1988: 142)

Quant a la violència militar, distingirem entre la violència oficial i la violència paral·lela. Totes dues es concreten en relacions socials, poden ser més o menys immediates i es recolzen en fonts diferents de legitimació i deslegitimació social. La violència oficial remet a la preparació per a la guerra, és a dir, la lluita contra l'enemic extern al grup militar. Simula la relació social entre el grup de soldats i un eventual enemic; constitueix el sentit últim de tots els exercicis bèl·lics, des dels més semblants al combat real, com les maniobres, fins als més simbòlics, com les desfilades; i es legitima amb la idea que els combatents defensen la seva societat. La violència paral·lela, en canvi, perjudica alguns membres del grup de soldats sense que serveixi

explícitament per preparar la defensa contra cap enemic. En aquest cas, la relació entre agressors i víctimes és més directa, ja que no recorre a cap simulacre, però pot presentar diferents graus d'immediatesa segons es tracti d'una quintada, una baralla, una decisió arbitrària, etc. Més endavant detallarem les seves manifestacions. La violència paral.lela, a més, es legitima gràcies a un seguit de regles culturals que els soldats han incorporat abans d'anar a l'exèrcit, i que l'organització ratifica.

En les casernes hem trobat un seguit de manifestacions de violència que s'orienten en una direcció predominantment oficial, i altres que segueixen una direcció paral.lela a aquesta. Aquestes dues orientacions es creuen contínuament en la vida militar, ja que moltes manifestacions de violència castrense reflecteixen implicacions principals d'una orientació i secundàries de l'altra. Per tant, la hipòtesi de la nostra anàlisi apunta que les formes de violència acaben constituint un mateix conjunt de relacions socials en què s'intercalen l'una i l'altra.

Ordenarem les manifestacions detectades de la violència segons el predomini d'una o altra orientació i intentarem precisar com s'han observat i les implicacions de cada una. El quadre II presenta l'esquema general d'aquest anàlisi.

Així doncs, en totes les manifestacions de la violència militar es pot detectar una orientació principal cap a la violència oficial o la paral.lela, però també un seguit d'implicacions secundàries en l'altre sentit.

En primer lloc, els marges de transgressió de les normes (b.), l'aplicació estricta d'aquestes (a.) i les arbitrietats castrenses (d.) configuren tres graus diferents de la mortificació que pateixen els soldats. Tots ells viuen apartats de la seva posició a la vida civil, i sotmesos a unes normes específiques de la vida militar, que anul.len bona part de la seva identitat per ensenyar-los a reaccionar ràpidament en situacions bè.liques, a obeir als comandaments, a moure's en un entorn estrany, etc., en definitiva, tots ells viuen en unes circumstàncies que s'assemblen a la guerra en la mesura en què són excepcionals respecte de la vida civil. Les normes castrenses generen aquesta situació regulant quasi tots els actes dins d'una caserna, fins al punt que és difícil de realitzar qualsevol funció militar sense vulnerar algun aspecte d'alguna norma. Ara bé, molts comandaments permeten aquestes desviacions en unes circumstàncies, la qual cosa suavitza el control disciplinari, sense anul.lar-lo, evidentment. Altres comandaments, o els mateixos en d'altres circumstàncies, apliquen les normes rígidament recolzats per la legitimitat que els codis els atribueixen. Finalment, un altre tipus de comandaments, o també els mateixos en altres moments, poden negar un permís sense raó, insultar, malversar part dels diners que haurien de pagar als soldats, fer arrestos injustificats, encarregar tasques extramilitars, i els soldats només podrien apel.lar contra aquestes decisions acollint-se al "conducte reglamentari", que els obliga a exposar la seva queixa al comandament directe encara que sigui qui ha perpetrat l'arbitrietat.¹

Per tant, qualsevol soldat pot estar sotmès a graus de mortificació diferents segons unes circumstàncies que no controla. Aquesta pressió remet a la pressió semblant que es pot experimentar en cas de guerra, on evidentment els guerrers no controlen el seu entorn. En aquest

¹L'informe legal constata la indefensió jurídica a què són sotmesos els soldats a Espanya.

Quadre II. Manifestacions de violència militar		
Manifestacions de la violència militar (orientació principal)	Sentit pel que fa a la preparació de la guerra (implicacions oficials)	Implicacions paral.leles
a. Aplicació de normes explícites (violència oficial)	Sancions i premis Controls Apartament Classificació dels soldats Estratègies d'adaptació Persecució de quintades Aprentatge bèl·lic	Implicació secundària: és un grau de mortificació, amb els marges de transgressió (oficials) i les arbitrietats (paral·leles)
b. Marges de transgressió tolerats (violència oficial)	Transigència amb els soldats en general Transigència amb els veterans Transigència amb certs grups i cossos Conductes positives dels comandaments Conductes negatives dels comandaments	Implicació secundària: és un grau de mortificació, juntament amb el compliment de normes (oficial) i les arbitrietats (paral·leles)
c. Exercicis bèl·lics (violència oficial)	Tir Competicions Guàrdies Excessos amb armes Ordre tancat	Implicacions secundàries: aquestes activitats segellen ritualment la violència oficial en manifestar-la dins de simulacres molt estipulats, però es produeixen alguns excessos per l'ús d'armes
d. Arbitrietats castrenses (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: aquestes activitats segellen ritualment la violència oficial en manifestar-la dins de simulacres molt estipulats, però es produeixen alguns excessos per l'ús d'armes Implicacions secundàries: és el grau màxim de mortificació, si es compara amb la mortificació oficial (a. i b.)	Sancions injustificades Humiliacions i agressions Posar en perill la integritat física dels soldats Irregularitats dels comandaments en perjudici dels soldats Repercussions de les arbitrietats per als soldats
e. Abusos entre soldats (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: les agressions extremen la mortificació oficial, institucionalitzen informalment els grups primaris	Obligació d'aguantar agressions dels veterans Obligació de concedir drets als veterans
f. Privilegis de veterania (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: constitueixen equilibris informals arran de la jerarquia o de la divisió del treball i, d'aquesta manera, aca-ben reforçant de vegades la carrera moral	Afavorir els veterans en concedir passis, permetre que els novells assumeixin més serveis, etc.
g. Quintades (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: els soldats reproduïxen el ritualisme dels exercicis bèl·lics en les quintades que inventen	Embrutar amb escuma, orinar-se a sobre dels novells, fer representacions, etc.
h. Baralles (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: reproduïxen la jerarquia de grups	Entre cossos, amb els autòctons de la ciutat, etc.
i. Conflictes jeràrquics entre soldats (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: sorgeixen dels equilibris informals establerts pels privilegis de veterania	Diverses friccions entre caporals i veterans, o entre novells i veterans
j. Sexisme contra les dones militars (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: compromet l'objectiu oficial d'obrir les professions militars a les dones	Bromes contínues

sentit, l'orientació oficial (a. i b.) de preparar per a la guerra, és clara. Malgrat això, per consolidar aquesta sensació d'amenaça permanent –"sempre has d'estar a l'aguait", deien alguns entrevistats– freqüentment es recorre a la violència paral·lela que impliquen les arbitriarietats (d.). Sens dubte, el reglament sanciona tant al comandament que s'extralimita com al soldat que incompleix una ordre, però les disposicions deixen més marge al primer, la qual cosa implica una major pressió per als segons. Les violències oficial i paral·lela, per tant, s'encavalquen en la pràctica castrense.

En segon lloc, els abusos entre soldats (e.) reproduïxen la jerarquia i extremen la mortificació dels novells. Així com el comandament disposa de moltes "zones de foscor" on pot excedir-se, el soldat veterà disposa de "zones" on pot maltractar el novell. Incompleix les normes, i corre més risc de sanció, ja que la víctima, en aquest cas, pot saltar-se a l'agressor per seguir el conducte reglamentari, però pot aprofitar l'absència dels comandaments per cometre abusos i apel·lar a la solidaritat de la tropa per legitimar-lo. Es pot considerar com una manifestació de violència paral·lela, perquè els seus referents directes tenen més a veure amb l'avorritament o la diversió que no pas amb els esdeveniments inesperats; malgrat això, aquests comportaments reflecteixen en la penombra el poder de la jerarquia oficial, i sobretot, extremen la mortificació dels novells.

En tercer lloc, en articular-se els abusos entre soldats amb privilegis de veterania (f.) i els conflictes jeràrquics entre soldats (i.), constitueixen equilibris informals al voltant de la divisió del treball. En algunes casernes s'atribueixen el dret de portar la gorra aixecada, o de portar accessoris penjats de la cintura com a senyal de posició. El més corrent, però, és que s'utilitzi el dret d'obtenir passis d'hores, treballar menys, colar-se al menjador, donar ordres als novells, fer menys imaginàries o bé reservar-se els llocs més còmodes a les zones d'oci. Per mitjà d'aquestes implicacions estratègiques, aquests privilegis paral·lels enllacen amb l'escala de comandament oficial convertint-se de fet, en l'últim esglaó d'aquesta, la qual cosa facilita molt la realització de tasques. Per exemple, en moltes ocasions els comandaments s'estalvien les complicacions de repartir els serveis de guàrdia ells mateixos, o de dirigir una tasca de neteja, perquè saben que les regles socials de veterania tenen prou força com perquè als veterans els corresponguin menys guàrdies que als acabats d'arribar, o bé el dret implícit d'organitzar les tasques dels novells i decidir pel seu compte si col·laboren amb ells.

D'altra banda, en els conflictes jeràrquics entre soldats es barregen les escales de comandament, de veterania i de cos. Els caporals sempre han de superar la reticència dels veterans de veure's en les mateixes situacions que els novells, reticència que augmenta si el soldat és més veterà que el caporal. Però a més, els novells i els veterans s'enfronten en moltes ocasions quan els primers no accepten la prepotència dels segons. Això també es pot donar entre cossos diferents, especialment entre cossos operatius i de suport, ja que la solidaritat de grup dels primers es projecta en ocasions en baralles pels carrers o en l'ocultació de transgressions.

En quart lloc, en les quintades (g.), les baralles (h.), i els conflictes jeràrquics entre ells (i.), apareix el mateix ritualisme que en els exercicis bèl·lics (c.). Aquests exercicis necessiten repetir unes pràctiques establertes que remetent a un referent llunyà, ja que per preparar la guerra cal simular l'existència d'un eventual enemic. Tots aquests exercicis, per tant, es realitzen en situacions especials dins de la vida de la caserna, és a dir, en el camp de tir, la muntanya,

durant la nit o en una altra regió. Fins i tot durant les guàrdies, els soldats només poden tocar l'arma després d'haver format i estar en unes determinades àrees. D'aquesta manera, es marca un espai circumscribit per a la guerra, que no s'ha d'estendre a la resta de la vida social –si l'estat monopolitza els recursos de coerció–. Malgrat això, els soldats apliquen aquest mateix esquema simbòlic a situacions més quotidianes.

Així, les quintades i les baralles no responen a una motivació immediata. Un veterà no agraïx un novell per obtenir un benefici, ni tampoc acostuma a limitar-se a una senzilla burla sobre la seva poca experiència (només s'ha registrat un cas on s'enviava els novells a demanar coses absurdes a d'altres companyies). La majoria de quintades són imitacions esperpèntiques de la jerarquia i de les proves oficials (formar sota les ordres de veterans, jura de gayumbo² o el pal de fregar, llegir els manaments del besavi (bisa), obligar a córrer a la nit, estar dues hores en una piscina bruta, etc.) o bé, simples agressions més o menys contundents (embrutar la cara amb espuma d'afaitar, obligar a pondre un ou o fer l'ànec, tirar merda als novells, llençar-los el gas dels encenedors per despertar-los, pixar sobre el seu llit o dins les seves botes, etc.). Una cosa semblant passa amb les baralles amb grups de nois externs, que segons els nostres entrevistats es poden donar tant entre legionaris i regulars, com entre soldats i autòctons o bé contra una manifestació d'insubmisos. En tots dos tipus de violència paral.lela, el ritualisme bèl.lic oficial reapareix a la vida quotidiana dels soldats i l'exercici de representar un conflicte imaginari es repeteix.

En cinquè lloc, i últim, el sexisme contra les dones militars (j.) i els insults homofòbics contra els novells (c.) indiquen que l'entrenament militar acaba reafirmant manifestacions violentes de la masculinitat. Pel que fa a les dones militars, els entrevistats acostumen a referir-se a un clima de broma i burla, que pot arribar fins a riure's dels comandaments femenins quan estan en formació. De fet, com s'ha reflectit en diversos estudis (Jar, 1992; Yuval-Davies, 1997) la presència de dones a les casernes altera les solidaritats masculines en què es basa l'entrenament militar, la qual cosa pot hipotecar l'objectiu oficial d'obrir la professió a les dones. Els insults homofòbics són corrents en la instrucció per a corregir errors en desfilars, serveixen també per denigrar els cossos de suport des de la perspectiva dels cossos operatius, així com per justificar la persecució d'un recluta sotmès a un afegit d'arbitrarietats per un comandament o de quintades i abusos per part d'un veterà.

Els següents apartats aprofundiran en els factors que afavoreixen la intersecció entre les formes oficials i paral.leles de la violència militar.

---

²Calçotet.

4. LA VIOLÈNCIA EN L'ORGANITZACIÓ MILITAR

L'exèrcit és una organització que prepara per a la guerra concentrant armament i entrenant a unes persones en la seva utilització. Malgrat que no sigui l'única organització estatal que realitza aquestes activitats, ja que la policia també és una organització armada, el seu funcionament és peculiar ja que ha de desenvolupar-se fora de la vida civil. Si els militars defensen els civils contra eventuais enemics, siguin els militars i els civils que siguin, els primers han de monopolitzar i concentrar unes formes de violència, ja que d'altra manera el potencial d'atac es multiplicaria. No cal dir que aquesta regla institucional no es compleix empíricament al cent per cent, però imprimeix uns trets vertebrals a l'organització de l'exèrcit.

La milícia és una vida social explícitament diferent de les altres, amb les quals, no obstant, ha de mantenir un vincle constant per obtenir recursos humans i materials. Les formes històriques d'aquesta diferenciació han variat notablement, i avui dia semblen experimentar un altre d'aquests canvis socials. La consolidació d'un sector econòmic armamentista o la vinculació dels militars de graduació amb els empresaris i els tècnics, ha ampliat significativament les xarxes de poder que fa uns anys només els vinculaven amb els polítics. De la mateixa manera, a l'Europa continental (la història és diferent al món anglosaxó) la professionalització de la tropa modela aquestes formes amb què es diferencia l'organització militar.

Dins de les casernes, aquest monopoli de la força i aquesta diferenciació social han configurat una xarxa de relacions socials específiques al voltant d'una jerarquia de grups primaris i d'una carrera moral dels soldats. Els soldats viuen el seu entrenament i la seva situació immersos en un grup de companys, que acostuma a incloure persones que han entrat juntes a l'exèrcit i acabaran plegades el seu servei. Es tracta, com ha demostrat la sociologia militar, d'una circumstància anàloga, deixant de banda les distàncies, a les del combat. Aquests grups són primaris en la mesura en què es desenvolupen a partir d'interaccions quotidianes. Entre ells s'estableixen, a més a més, posicions desiguals pel que fa al comandament formal, a la veterania o al cos militar. D'altra banda, tots els membres del grup segueixen un procés semblant, més encara quan més coincideixin el seu ingrés i la marxa del servei. En uns primers moments, als soldats se'ls mortifica fins al punt de constrènyer al mínim les oportunitats per presentar el seu jo davant dels altres, però més endavant se'ls atorguen uns relatius marges de maniobra que semblen un relatiu avantatge inestimable respecte de la situació anterior. Aquesta jerarquia i aquesta carrera moral s'expressen normalment mitjançant la violència, quan no es confonen directament amb ella.

La violència en la jerarquia de grups primaris

La jerarquia de grups primaris exerceix unes funcions socials de tipus burocràtic i de tipus ritual. Per defensar aquesta tesi assumim que les funcions socials són els efectes d'unes pràctiques que integren o equilibren diverses vessants d'una institució; que en una organització aquestes funcions són burocràtiques si requereixen el càlcul abstracte de procediments; i en

canvi adquireixen un caràcter ritual si, mitjançant la repetició atorguen a les pràctiques socials que les generen un sentit transcendent³.

Ja que la violència militar s'exerceix mitjançant unes pràctiques socials que compleixen funcions burocràtiques o rituals, les seves manifestacions es poden classificar en base a aquest criteri. A més a més, cal establir una distinció transversal entre aquelles manifestacions violentes en què els soldats són víctimes d'una ordre o una norma i aquelles altres manifestacions en què uns soldats són agressors i uns altres són víctimes. D'aquesta manera es perfilen quatre tipus de violència militar.

1. La violència militar burocràtica entre comandaments i soldats, o bé entre normes i soldats. Abasta el compliment explícit de disposicions (a.) i els marges de transgressió tolerats discrecionalment (b.), però també deixa un ampli marge a l'arbitrarietat dels superiors (d.). Contra aquesta arbitrarietat només es pot protestar seguint el conducte jeràrquic, que obliga a presentar la reclamació davant del superior immediat. Per tant, la violència oficial (aplicació de normes amb transgressions tolerades) i la paral·lela (arbitrarietat) s'intercalen.

Les normes (a.) agrupen els soldats unilateralment, sigui mitjançant la diversificació dels tipus d'entrenament entre cossos diferents, sigui mitjançant una assignació de destinacions, segons els interessats, difícil de predir. D'aquesta manera, tota caserna es configura com una trama de serveis i de companyies a cadascuna de les quals correspon un grup de soldats que conviuen en el lloc de treball o al dormitori. A cada servei s'acostuma a assignar uns pocs soldats, que es reparteixen les tasques d'una oficina, del transport i manteniment de vehicles, o del manteniment d'instal·lacions. Les companyies són unitats de treball per a tothom durant la instrucció, i ho continuen sent durant tot el període militar als cossos operatius. Es tracta de dues situacions en què es realitzen molts exercicis bèl·lics, on el grup és la unitat de la majoria d'activitats. Però les companyies són aproximadament també les unitats de residència, que es subdivideixen en cambres on conviuen uns pocs soldats.

Els comandaments ben valorats són aquells que saben ser tolerants (b.), i aquest saber fer depèn, en bona mida, de la seva capacitat per reforçar la cohesió del grup. Els comandaments legionaris poden donar suport a un soldat deprimat, altres inviten als soldats quan els troben fora de la caserna, d'altres canvien el destí a aquells que no ho suporten, i altres treuen un càstig si el culpable confessa en públic. Així mateix, la possibilitat d'eludir una tasca (l'"escaqueig") depèn de la destinació, però acostuma a manifestar-se en grup. Quan el grup de pintors o de neteja treballa en absència d'un sotsoficial que els controla, autoregula el seu rendiment. Pot fer-ho en benefici d'uns veterans que desapareixen deixant els novells, però també pot fer-ho col·laborant-hi tothom per tal de deixar espais per a la xerrada o per a un partit de

---

³Aquesta és una definició ràpida plena d'implícacions teòriques que no desenvoluparem en aquest punt. N'hi ha prou amb algunes precisions: les funcions no tenen per què correspondre's amb la intenció dels actors socials, evidentment poden beneficiar els interessos d'uns en detriment dels d'altres, l'existència d'una pràctica social no s'explica perquè satisfaci una funció, les funcions burocràtiques existeixen a tota mena d'organitzacions i no només en les burocràcies maquinals, i les funcions rituals són transcendents perquè salten fora del context immediat, la qual cosa no implica que siguin estrictament religioses. Amb elles ens apropiem dels conceptes proposats per diverses escoles sociològiques i les reinterpretem tenint en compte el nostre marc teòric.

futbol. Alguns cossos, com els de policia militar, els conductors o els sanitaris gaudeixen oficialment de determinades descàrregues.

De la mateixa manera que els marges de les normes es gaudeixen col·lectivament, les arbitrarietats (d.) solen patir-se en grup. Certament, algunes, com la negació d'un permís o un arrest injustificat són individuals; però la immensa majoria es dirigeixen al col·lectiu: la duresa física, molts dels insults dels comandaments a la tropa, les malversacions, les desigualtats a les instal·lacions, o la simple amenaça d'arrests discrecionals i de sancions amb agressió física.

La divisió del treball militar, doncs, recolzada pel reglament, estableix que la major part de les tasques s'executin en grup. En conseqüència, és normal que la desviació d'aquestes tasques, la sobrecàrrega o l'extrem control estableixin una relació entre un grup de soldats i un comandament dotat de poder per a mortificar-los en diferents graus.

II. La violència militar burocràtica entre soldats. Els privilegis de veterania (f.) o els conflictes jeràrquics entre soldats (i.) componen aquest tipus. Pot discutir-se si un privilegi de veterania respon a l'interès de millorar la preparació, o si pel contrari, és el resultat d'una situació de fet que beneficia a uns; en tot cas, el novell sempre pateix la "humiliació" de descobrir que no tots els soldats són iguals. D'altra banda, la promoció dels soldats dins la cadena de comandament genera múltiples possibilitats de revocar el principi de comandament a la pràctica, tal com podria ser la relació d'un caporal amb un soldat més veterà que ell, d'un caporal que pertany a un cos de suport enfront d'un soldat que pertany a un cos operatiu, d'un caporal enfront d'un soldat especialista en la utilització d'una tecnologia, etc. Aquesta mateixa possibilitat resta sempre oberta entre seccions (operatives i de suport, policies i altres soldats, etc.), simplement pel fet que els novells s'enfrontin als veterans, o que els caporals intentin mantenir jerarquies internes de veterania.

Ambdues categories de violència porten la contraposició entre grups de soldats més enllà de les tasques militars. En general, en aquestes circumstàncies es dirimeixen interessos en relació a avantatges relatius, però també pot ser que uns grups intentin imposar-se sobre altres sense altra intenció material que la de demostrar la seva superioritat. S'obre una gran varietat de conflictes que poden obrir unes o altres esclotxes, segons quin tipus de classificació activin els grups de soldats en interactuar.

III. La violència militar ritual entre comandaments i soldats, o bé entre normes i soldats. Els exercicis bèl·lics (c.) són intrínsecament rituals, ja que sempre han de representar una situació eventual com si aquesta fos certa. Així, des de l'exercici més estètic, l'ordre tancat, fins als més similars al combat, les maniobres nocturnes o el tir, passant per l'esport o les marxes, en tots els casos es depèn d'un grup: per desfilar, per prendre la posició, per evitar accidents si algú es gira amb l'arma carregada, per guanyar un partit o per aguantar en un ascens.

El control intern en les formacions d'ordre tancat, la preocupació per tal que ningú no deixi d'apuntar cap endavant, o el suport als endarrerits en una marxa, s'han mencionat sovint a les entrevistes. Els soldats reforcen activament, doncs, la solidaritat necessària per superar aquestes proves. D'altra banda, l'emoció davant les desfilades de la Jura de Bandera, o la sensació

Quadre III. La violència militar i la jerarquia de grups primaris

	Violència entre comandaments i soldats, o entre normes i soldat	Violència entre soldats
Funcions burocràtiques	a. aplicació de normes b. transgressions tolerades c. arbitriarietats	f. privilegis de veterania i. conflictes jeràrquics entre soldats
Funcions rituals	d. exercicis bèl·lics	e. abusos entre soldats g. quintades h. baralles entre soldats j. sexisme contra dones militar

que a les pràctiques de combat la força acaba sortint de dins, indiquen que els ritus, en moltes ocasions, s'acaben interioritzant.

Però en totes aquestes ocasions la institució pretén tancar els espais de la violència oficial. L'entrenament militar ha d'ensenyar a matar en unes circumstàncies especials, fora de les quals la guerra ha de cessar, de la mateixa manera que el tir, la marxa, les maniobres o la desfilada constitueixen unes circumstàncies especials on es poden manejar les armes, però aquestes han de ser inaccessibles en altres moments.

Aquest intent d'aïllar la utilització de les armes no acaba d'aconseguir-se. A moltes entrevistes els exsoldats han comentat la seva afeció per fer-les servir i la seva capacitat per meravellar-se'n, degut al seu valor intrínsec. En una caserna, per exemple, es premiava a la tropa permetent-la exercitar-se en la utilització de metralladores amb bales incendiàries, malgrat que l'única comesa d'aquesta tropa era el manteniment i la vigilància d'una base aèria. L'entrevistat explicava aquells exercicis pel pur plaer de disparar, sense preocupar-se en absolut de la seva relació amb el seu entrenament per fer guàrdies amb el subfusell. Un altre entrevistat (25: 987-1000) va explicar de passada, com una anècdota final, que un dels darrers dies de servei va ferir un company amb una arma de foc. D'acord amb la seva versió, havia premut el gallet mentre jugaven pensant que no estava carregada. Per sort, van poder dissimular la ferida a la infermeria explicant que era conseqüència d'un cop amb la guixeta. Els van interrogar separatament, però van mantenir la seva versió i van sortir indemnes (malgrat que a l'entrevista no ho aclareix, sembla ser que l'incident va passar fora de la caserna, i probablement amb una escopeta de perdigons).

Encara que són escasses, hi ha algunes al·lusions respecte de la mala utilització de l'armament per part dels comandaments. Aquest és el cas del capità que dispara als gossos dins de la caserna al crit de "un moro!", o el del sergent que va amenaçar a un soldat amb una pistola, perquè l'havia guanyat al parxís al cos de guàrdia. Per als soldats es tracta de comandaments alterats psicològicament, un "ionqui" deia l'entrevistat respecte del perdedor de la partida (25: 862-871), però una part relativament normal de la vida militar.

IV. La violència militar ritual entre soldats. Les quintades (g.) són l'expressió paradigmàtica d'aquest tipus de violència militar. La seva orientació paral·lela és clara, encara més perquè les normes preveuen que sigui perseguida la seva perpetració i acceptació. En aquest sentit la violència oficial i la paral·lela s'intercalen d'una manera diferent als casos anteriors, ja que aquí la primera persegueix la segona. Quan l'explicació evolucionista del patiment castrense sug-

gereix que la violència paral.lela tendeix a desaparèixer, la seva tesi es recolza en la novetat d'aquest tipus de persecucions i restringeix el concepte de "violència paral.lela" al de quinta-da. Amb tot, la violència ritual entre soldats es manifesta d'altres maneres, tals com les baralles entre soldats (h.), l'homofòbia⁴ (d. i e.) o bé el sexisme contra les dones militars (j.). D'entrada, aquestes són formes de violència paral.lela, ja que en elles uns soldats pretenen humiliar-ne uns altres deixant de banda tota referència al combat. No obstant això, en barallar-se entre ells, els soldats recorren a un joc simbòlic tan ritual com el dels exercicis bèl.lics, ja que demostren una gran habilitat per tensar el seu comportament davant de qualsevol enemic fictici. És similar el paper de la seva misogínia i de l'homofòbia, que adopten una classificació extramilitar per defensar-se davant d'una "intrusió" o per reforçar una ordre. En resum, el ritual de repetir uns comportaments i remetre's a un referent llunyà dóna sentit tant als simulacres bèl.lics com a les baralles o al sexisme dels soldats, i novament els grups actuen com a subjectes d'aquestes accions.

Així doncs, les peces de l'organització militar s'articulen gràcies a les relacions entre uns grups primaris disposats en una jerarquia. Aquests grups travessen sovint la demarcació que separa les violències oficials de les paral.leles en executar els procediments burocràtics militars i en representar els ritus bèl.lics.

Dos exemples resumeixen aquests processos. Un entrevistat va explicar com la violència oficial de les normes explícites i la paral.lela dels privilegis es confonen d'aquesta manera amb les tasques burocràtiques.

"Mira, allà hi ha dos tipus de mans així piratilla: el del bisa(buelo) sobre el pardillo, i punt, i el del primer cap sobre el bisa (riu) i el paquet. Llavors, és clar, el que rarament pot i no pot és el cap, i res més. I després el bisa, que és el que va de llest, i com se n'assabenti el cap, se la carrega. Si se n'assabenta el comandament que el cap fa el mateix, se la carrega. El paquet, el bisa, el cap i qui vingui." (3: 1262-1267)

D'acord amb aquesta versió, la tropa és un mateix grup per al caporal primer, però aquest pot actuar en ocasions com un "bisa". El paper del caporal és ambigu segons el grup en què s'inscriu. Si actua com un comandament, encara que no ho és plenament ja que no ha passat per l'acadèmia, s'imposa sobre tota la tropa a banda de la veterania. Però també pot actuar com un "bisa", ja que normalment és professional i per tant més veterà que qualsevol recluta, i llavors té un risc similar de sanció.

La Bandera d'Operacions Especials de la Legió mostra com les pràctiques rituals també travessen la línia que separa els dos tipus de violència. Entre ells, les quintades són poques, amb excepció de la prova paral.lela de tenir als nous durant dues hores en una piscina bruta, però les agressions contra els altres cossos proliferen. Un legionari de lleva que va complir el seu servei militar a la mateixa caserna parla d'aquests legionaris professionals:

"Es ficaven, sobretot, amb altres cossos. Els que estaven amb nosaltres, legionaris, no s'hi ficaven molt, perquè allà, per a nosaltres, la instrucció és companyonia, no et fiques amb

⁴En aquest aspecte concret les arbitrarietats castrenses adquireixen un sentit ritual. Per suposat, el quadre III només pretén ordenar els criteris d'anàlisi generals, i no pretén anular la possibilitat d'excepcions, que a més es deriven, en aquest cas, de la contínua intersecció entre les dues formes de violència militar.

ningú. Perquè és una cosa que ha de ser allà i has de patir-la com els altres. Que allà la gent de la BOEL... ous beneïts. Entraven en un bar i potser es trobaven amb els de la USAC [Unitat de Serveis]... Amb nosaltres [legionaris de lleva] no s'hi ficarien, perquè més o menys fan el mateix, però es ficaven amb els soldats i organitzaven cada sarau...

(...) (Els deien) Doncs de tot: que sou uns merdes, que no sé què, que quina merda de cos, que no sé què, que no sé quant, que vosaltres no feu res, a veure si feu millor el menjar, que no sé què.

(...) Eren bronques de grup. Allà d'un en un no se'n veien gaires. Com a mínim jo no en vaig veure cap. Però les vegades que jo ho vaig veure, tres o quatre, en grups. Però eren més grup els de la BOEL, perquè potser hi havia en el bar dos o tres soldats normals, i ja a per ells." (30: 465-489)

Aquests incidents semblen ser el resultat d'aplicar el Credo Legionari, que alguns legionaris han exposat orgullosament a Internet:

"Espíritu de Unión y de Socorro. A la voz 'A mí la Legión', sea donde sea, acudirán todos, y con razón o sin ella, defenderán al legionario que pida auxilio"
(www.arakis.es/romarsallegion/credo.htm)

En conclusió, la jerarquia de grups satisfà les funcions burocràtiques i rituals de l'exèrcit amalgamant les manifestacions de la violència oficial amb altres paral·leles. La connexió entre ambdues facetes de la violència configura un tot on el poder reglamentari, els privilegis, les pràctiques de guerra i les agressions entre la tropa adquireixen sentit. Les normes es poden complir, perquè a vegades no es compleixen, però sempre amenacen; les tasques s'acaben gràcies a una trama de sobreentesos on el privilegi o l'abús es juxtaposa al costat del carisma; i les pràctiques de guerra inculquen un esperit gregari que es projecta més enllà dels camps de combat simulats, a la vida quotidiana de les ciutats que tenen casernes.

La violència a la carrera moral del soldat

A més a més de les posicions de comandament, de privilegi i les quintades, el temps configura els grups primaris perquè tots els soldats de la mateixa lleva segueixen simultàniament la seva carrera moral dins de la institució.

Aquesta carrera moral travessa unes fases de mortificació i d'adaptació a totes les casernes. Als cossos de suport, la instrucció i la destinació delimiten nítidament els dos moments. Durant la instrucció, els soldats aprenen els rudiments de les funcions militars, és a dir, a desfilat, a resistir marxes, a tirar, els reglaments, la jerarquia de galons, o els components del fusell. Un cop han superat aquest moment, juren bandera i entren a la seva destinació.

Els entrevistats recorden aquesta fase com el període més dur, ja que es passen tot el dia corrent, desfilant, o bé fent ordre de combat. Segueixen l'horari normal, però la seva jornada es concentra en aquestes activitats, amb uns lapsus de descans breus i discrecionals, i un ritme imparabile. Els entrenaments poden ser més durs si inclouen més hores d'ordre tancat, o més maniobres, i més o menys arrests pels errors comesos. Després d'aquest moment solen comentar que es "van quedar més tranquils" (1: 628-631) o que "és tan sols al començament que és

dur" (8). Molts altres d'entre ells només realitzen exercicis bèl·lics durant la instrucció, per la qual cosa la pressió per la desfilada o l'esgotament de les marxes de seguida els deixa d'ata-balar. Això no obstant, molts lamenten haver realitzat pocs exercicis de tir, i fins i tot celebren les ocasions esporàdiques en què tornen a participar més endavant en aquestes pràctiques.

A l'acadèmia d'oficials de complement destinats a la Marina, la carrera moral és més com-plexa. A aquesta destinació, hi accedeixen els universitaris per petició expressa si superen uns exàmens en els quals la puntuació mitjana es pondera amb la de la carrera (23: 590-647). Les seves condicions d'instrucció són especials respecte dels soldats de lleva que no accedeixen a aquesta escala: les seves brigades d'instrucció es divideixen per professions, el seu horari de sortida es restringeix a una hora i mitja diària, no poden sortir de la província, han de vestir l'uniforme pel carrer si surten de la caserna, les seves instal·lacions són millors. Aquests reclu-tes es converteixen en estudiants d'una acadèmia, on els estudiants a militars de carrera també cursen cinc cursos.

La seva instrucció es divideix en un "curset previ" i un "període d'estudi". El curset es basa en l'entrenament estàndard de córrer i desfilat durant llargues hores. Però el període d'estudi combina aquestes activitats amb assignatures més denses que el simple aprenentatge de regles i galons. Depenent de la seva professió i del cos al qual han optat, han de seguir unes matè-ries especialitzades de les quals s'examinen. Si suspenen, han d'anar a una caserna normal; si aproven, passen a ser comandaments i el seu nomenament es publica al BOE després d'haver jurat la bandera. Llavors ocupen unes destinacions on poden exercir la seva professió.

A la majoria de cossos operatius s'hi accedeix també per petició, la qual cosa sol comportar una prova. D'aquesta manera els legionaris guanyen el chapiri a la Jura (30: 160-207) o els COE la "boina verda" (4: 462-7; 17: 323-330). D'aquests COE (Cossos d'Operacions Especials), els menys aguerrits poden ser rellevats per a destinar-los a unitats menys dures (17: 238). Un dels nostres entrevistats va entrar a les Forces d'Acció Ràpida sense haver-ho sol·licitat expressa-ment, però s'havia presentat a un examen per ser COE (4: 48-50). La seva instrucció és molt més intensa que la dels cossos de suport: marxes més llargues i amb més pes, més exercicis a la pista americana, aprendre la utilització de tota mena d'armament, exercicis de resistència, etc. De fet, segueixen realitzant aquests exercicis durant tot el servei.

La violència oficial, per tant, regula la seqüència de l'entrenament. És més intensa, en la forma d'arrests o d'exercicis bèl·lics, durant el període d'instrucció, quan cap recluta disposa del més mínim marge d'acció pròpia. Només pot obeir. Més tard la Jura marca el moment en què es passa a ser soldat de ple dret i s'obté un lloc. Als cossos de suport, aquest lloc, a més de ser una destinació, atorga una situació menys controlada, que permet adaptar-se a la vida cas-trense amb llibertats individuals més grans, encara que no deixen de ser restringides. A l'Escala de Complement es tria si la destinació serà més tècnica o més castrense, però en qualsevol cas, això és secundari respecte al fet que la Jura marca el pas a la categoria de comandament. Als cossos operatius, la instrucció i la destinació no són tan diferents, però aquesta l'ocupen només els que han passat la prova. Ja sigui per la contraposició entre la pressió i l'alleujament relatiu, o bé per la superació de la prova, la violència oficial diferencia sempre aquestes dues fases.

Aquest pas de la instrucció a la destinació és objecte d'una completa representació ritual a la Jura de Bandera. Desfilades, lliurament d'honors, jurament col·lectiu, presència de les famílies,

permisos posteriors i uniforme de bonito atribueixen un sentit excepcional a la cerimònia. És tot el reemplaçament en grup el que travessa aquest llindar simbòlic que li atorga la seva plena categoria militar. Fins i tot es repeteix en diverses entrevistes el comentari que es facilita als menys desenvolupats que puguin aprovar els exercicis de l'escala de complement, o els de la COE, per tal que jurin la bandera amb els seus companys de reemplaçament. Només en casos excepcionals de malaltia, o d'errors i desídia greu, algú queda marginat en aquest moment. Per tant, la carrera moral dels interns a la institució castrense, encara que pugui bifurcar-se en relació amb la sort i les experiències de cadascú, no deixa mai de ser un procés col·lectiu en què un grup travessa el ritual simbòlic de la Jura, i al final de la llicència, al mateix temps.

Entre aquesta seqüència i l'escala informal, que estableixen els soldats, s'estableix un vincle molt estret. Els alumnes de l'acadèmia d'oficials reproduïen al bar o a la sala de televisió els graus que els atribueix la seva posició als cursos: la inferior correspon als de primer, la immediatament superior als estudiants per l'escala de complement, i els cursos segon a cinquè es reparteixen correlativament els graus següents. Es tracta, doncs, de graus oficials que es corresponen amb drets paral·lels; aquests no han de ser una imposició, sinó una "gentilesa" per part dels inferiors, gentilesa que en cas d'incompliment porta a la sanció del grup superior, ja que l'ultratge a un membre és un ultratge al col·lectiu (23).

A les casernes ordinàries l'escala informal respon a unes raons menys cavalleroses. En aquestes casernes solen conviure soldats de tres reemplaçaments, encara que el volum i la funció poden alterar aquesta pauta. D'entre ells el més veterà rep les denominacions de "bisabuelo", "bisa", "la weiss", "wizard", "Willy Fog perquè li queden vuitanta dies", o "lavadora perquè li queden hores" (31; 8: 529-536; 1; 2: 430-450). La lleva intermèdia és la dels "padracos", "patrapichas" o "abuelos"; i el més recent és el dels "pollos", "bultos" o "quintos". Queda a la vista que la clau de la jerarquia és el temps de servei i que aquesta troba una legitimació extramilitar en les referències a l'edat. De fet, algun entrevistat (9: 915-938) ha comentat que la relació entre els veterans i els quintos de major edat és clarament contradictòria. Per tant, la violència oficial encarnada en aquella carrera moral es torna legitimació de la violència paral·lela que uns soldats exerceixen sobre d'altres, segons els canons dels privilegis de veterania o de les quintades.

En aquest punt és important d'assenyalar que el dret de quintada també es regula entre col·lectius. No tots els soldats poden sotmetre els novells a una quintada, sinó només els més veterans de la caserna. Les lleves intermitges han de limitar-se a observar. Poden participar en aquests jocs si els ho permeten aquests veterans, o bé poden trobar-se amb què aquests exhibeixen la seva prepotència amb els novells per recordar-los que a ells encara els resta més temps. Per contra, els veterans d'un moment no poden abusar dels que van ser novells dels seus predecessors immediats. Així mateix, un veterà es pot adscriure la "propietat" d'un novell, al qual ningú més pot molestar sense el seu permís ("perquè sí": 3; "per ser del mateix poble": 1). El dret de quintada, doncs, és una barreja cultural entre un parentiu simulat (els bisas tenen els "seus quintos", i conviuen amb els abuelos) i de patronatge (intercanvi de favors per protecció). Certament, aquestes regles no es compleixen sempre amb la mateixa nitidesa (p. ex. no és el mateix que un veterà protegeixi a qualsevol novell que protegeixi als del seu poble), però estableix una dominació directa dels uns sobre els altres.

En conseqüència, la carrera moral s'estructura de tal manera que acaba pautant ambdues formes de violència. La violència moral estableix la divisió més visible entre el període de mortificació i el d'adaptació, i obre pas a la violència paral·lela que els veterans exerceixen damunt dels novells. El moment de les quintades més dures és el de l'entrada dels novells a les destinacions un cop han jurat bandera, ja que en aquell moment "els seus" veterans s'estrenen en el gaudi d'aquesta categoria informal i poden mostrar el seu pas col·lectiu d'aquest penúltim llindar simbòlic exercint precisament el dret de quintada.

En resum, la informació empírica recollida avala la hipòtesi que les violències oficial i paral·lela es confonen degut a la institucionalització d'una jerarquia de grups informals i d'una carrera moral dels soldats. La primera satisfà funcions rituals i burocràtiques combinant ambdues violències, i la segona obliga els soldats a creuar unes etapes que estan regulades justament per l'escàs dret enfront de la violència oficial (instrucció), un relatiu alleujament, i el dret implícit a la violència paral·lela (veterania).

5. LA IDENTIFICACIÓ DELS SOLDATS AMB LA VIOLÈNCIA MILITAR

És un lloc comú en sociologia l'afirmació que l'entrenament militar consisteix en un procés de socialització secundària. Els éssers humans es desenvolupen mitjançant relacions socials que els protegeixen i els modelen al llarg de la infància, per la qual cosa la seva consciència pot desenvolupar-se incorporant una visió del món a través d'aquestes relacions. D'aquesta manera es cultiven, assumeixen unes creences i unes pràctiques que els proporcionen una seguretat cultural bàsica. Sobre aquest procés primari, que els antropòlegs denominen enculturació i els sociòlegs socialització, poden sobreposar-s'hi noves incorporacions quan els adults viuen en sistemes de relacions socials específiques. Aquesta socialització secundària no altera les primeres seguretats, excepte en alguns casos de conversió religiosa o d'anul·lació sociocultural, però pot imprimir unes característiques específiques en les identitats adultes.

Segons els entrevistats, el servei militar a vegades canvia els soldats. En general, no els "fa un home", en el sentit tradicional de la paraula, però els pot temperar el caràcter (30: 1130-4); els fa madurar, ser més sensibles i afectuosos, o més responsables (9: 1187-1214); els ensenya a pensar-se les coses dues vegades (8: 1253-8); els espavila (6: 1000-1026; 13: 810; 15: 501; 16: 740-9; 27: 545); els endureix (4: 1412-1427; 34: 609-617); els torna més agressius (26: 616; 15: 537); els fa més submisos en el treball (15: 544) i més disciplinats (13: 548; 29: 792); o bé els inculca una major autoestima (29: 596-615) i autoconeixement (17: 497) perquè els permet ser algú (11: 265); els ensenya a superar la timidesa (13: 336), i també pot ensenyar-los a "ser més noi de ciutat" (29: 789). Es tracta d'un conjunt heterogeni de canvis, susceptibles així mateix d'una valoració diferent. La varietat d'aquestes al·lusions és a causa de la varietat de les maneres amb què els soldats s'identifiquen amb els valors militars.

La reserva de rol

La socialització militar opera mitjançant l'aprenentatge i la identificació, ja que requereix unes operacions cognitives i una determinada inversió afectiva en uns valors. Malgrat això, com tot procés "secundari", permet als adults que es puguin reservar els seus dubtes quan representen els papers socials que se'ls atribueixen. Probablement, a la llarga, la professionalització dels exèrcits exclourà de les seves files a la majoria de soldats que poguessin "reservar-se" de la milícia, fins i tot formant part d'ella, limitant-se a fer un paper que no desitgen. En les nostres entrevistes, com que el servei militar avui dia només és parcialment obligatori, els soldats que es reservarien davant dels rols militars escassegen. Només uns pocs han mostrat de manera oberta les seves reserves.

Un d'ells reconeix un joc de rol en la milícia (11: 184), i explica com intentava escapar-se a base d'esperar el divendres (11: 512) i estudiar entre setmana en les estones lliures (11: 92-93). És un dels pocs universitaris que opten per aquesta via abans que l'objecció, en el seu cas perquè el servei militar li garantia una incorporació immediata en finalitzar la carrera (11: 4-15).

Un altre entrevistat, diplomad en una carrera sanitària, també marcava les seves distàncies rebutjant les quintades (24: 462). Va optar per l'exèrcit per la mateixa raó d'estalviar-se problemes després de concloure els seus estudis (24: 4-9), va trobar la mili relativament entretinguda, perquè va poder veure diverses casernes gràcies a la seva condició de conductor de tancs, la qual cosa li permet establir comparacions sobre les diferents tradicions de veterania, més dures en uns llocs que en d'altres (24: 464). Reconeix les seves diferències respecte de la resta de soldats de la seva companyia, que eren tots "sonats tipus Rambo" (24: 73), i el van condemnar a un cert ostracisme, perquè el conductor s'alliberava de certs exercicis bèl·lics (24: 450), o perquè de fet era l'únic que se "sentia ximple" pel fet d'haver d'assumir els exercicis que li imposaven (24: 409).

Un tercer "reservat", també estudiant universitari, va preferir la mili perquè va efectuar un càlcul de temps i d'oportunitats, i sabia que es quedaria a la seva ciutat (27: 7). Reconeix alguns dels problemes que la vida militar pot causar, com la ruptura de parella (27: 338) o l'aprendre a mentir per alliberar-se del treball (27: 244). Per a ell, el servei s'assembla força a les seves relacions laborals (27: 347).

Un quart entrevistat amb aquest tipus d'identificació va preferir igualment entrar al servei militar per la rapidesa amb què s'obté destinació respecte de la prestació (34: 7). Va aprendre, diu, a desconfiar, i que a tothom se'l pot tractar de qualsevol manera (34: 609), es va endurir, per tant (34: 617), i explica com va perdre patriotisme més que no pas va guanyar-ne (34: 633).

Encara que un altre soldat va anar-hi simplement perquè li tocava ("vaig pensar: quan abans me'n vagi, abans s'acaba", 22: 16-17), va descobrir el seu rebuig a l'exèrcit durant el servei ("et tornes més gos, això és el que s'aprèn, molta gent deixa d'estudiar", 22). Per a un altre, la fanfarroneria dels soldats de divuit anys, ell era major, li va descobrir que la mili fa tornar més violenta la gent (15: 537) i submisa al treball (15: 544).

Un altre cas és el del soldat que va aprofitar la mili per estar a la muntanya (10). La seva afecció a la mateixa, que el va portar al punt d'aprofitar algun cap de setmana per anar-se'n sol a fer travesses, li va proporcionar prou satisfaccions mentre feia la mili a Castella, lluny del seu domicili a Alacant. No es va fer esquiador, perquè no van passar a reclutar esquiadors en aquella companyia (10: 387-396). Tanmateix, aquesta adhesió és molt relativa, ja que la seva valoració de l'experiència és molt poc militar. Si es va adaptar bé va ser perquè li va correspondre tenir cura de cavalls i estar-se tot sol amb un semental durant llargues temporades a la muntanya; i assegura que preferia això al contacte amb les armes (10: 576). Reconeix, a més a més, que a la mili va canviar, perquè va sortir "amb menys aguant", més irascible (10: 1156).

La particularitat d'aquests soldats és deguda a la seva anàlisi, relativament distanciada de la vida militar, i per això a un cert balanç dels perjudicis que aquesta provoca. Alguns d'ells havien passat per la universitat, però altres no; en realitat, els estudis porten a desvalorar aquesta vida, però alguns llicenciats han mostrat formes d'adhesió molt explícites.

L'adhesió col·lectivista

Per a estimular els soldats a una determinada inversió afectiva, les institucions militars apel·len a la seva identitat, és a dir, intenten que els trets socials militars adquireixin un sentit personal dins del conjunt d'altres trets personals que puguin haver adquirit els soldats. I ho aconsegueixen en moltes ocasions. Aquesta és la raó per la qual aquest informe accepta únicament de manera parcial l'explicació simbolista de la violència paral·lela, ja que els soldats no només representen amb major o menor convicció la disciplina militar, sinó que molts d'ells s'adhereixen explícitament a ella.

Aquesta identificació militar es forja a la pràctica castrense, però també es proclama per mitjà del discurs. Molts soldats argumenten que han decidit complir amb el servei militar, en lloc de ser objectors, perquè era això el que sentien que els corresponia. Normalment, no diuen que sigui un deure la defensa del seu país, ni que els sembli important preparar-se per a eventuals atacs enemics en un futur. Al contrari, les seves raons són molt més personals: sempre han sabut que haurien de passar per l'exèrcit, i arribat el moment es limiten a seguir el camí.

No intentarem improvisar una explicació d'aquesta troballa, que no és en si mateix l'objecte del nostre estudi. N'hi ha prou amb comentar que no disposem d'informació suficient per decidir si interpretem aquesta adhesió com una consciència de defensa o bé com la interiorització del militarisme; per a això necessitaríem la història de vida d'aquestes persones.

Tenint en compte aquesta precaució, hem denominat "adhesió col·lectivista" aquest discurs. És col·lectivista perquè al·ludeix directament a la posició del servei militar dins de la col·lectivitat. Donat el fet que els seus pares van anar a la "mili", i fins fa poc, tothom pensava que els seus fills hi anirien, a molts reclutes els sembla convenient haver-hi anat també ells. En realitat, el caràcter col·lectivista de l'exèrcit ha cridat l'atenció d'alguns pensadors clàssics, com Smith, Ferguson o Saint-Simon. Era una contradicció estructural en les societats industrials i materialistes, i sembla inherent a la milícia (Battistelli, 1990). Però la discussió ha de detenir-se en aquest comentari, perquè la gènesi d'aquest fenomen no ha estat objecte de gaire anàlisis fundades empíricament que afegixen més arguments al debat.

Els soldats col·lectivistes solen limitar-se a una narració de quelcom que els sembla inevitable (1; "havia de fer-la i la vaig fer", 8: 17; 33). Destaquen que han après a conviure (1, 2), i que allí no es peguen pallisses a tothom com creu la gent (2). Remeten la seva experiència a uns aprenentatges o símbols concrets:

"vaig aprendre a mirar si a sota hi tinc el necesser", "serveix per al currículum" (5: 1002);

"quan hi vas, només penses ximpleries de criatura, i quan tornes has canviat" (8: 1216-1224);

I molt significatius:

"jo vaig plorar en acabar la mili" (1: 810).

Altres combinen la idea que fer la mili és el més còmode amb què se sentien obligats a fer-la (16: 3-11, 36):

“és una pèrdua de temps, però s’ha de fer” (23);

“s’ha de fer i complir” (20: 4-19);

“Sempre he volgut veure què es feia allí... I vaig aguantar aguantant. Això deia la meva mare: com aguantas?, doncs aguantant” (30: 368).

Per a ells aquesta experiència pot adquirir el caire d’una aventura de pel·lícula, que a vegades porta a la frustració:

“Vaig fer la mili perquè no tenia un altre remei... La gent et contava les festes tipus Porky’s que anaves a tenir, i la veritat és que no és tant” (21: 3-14);

“Volia conèixer el que és la vida militar, però em vaig decebre; ens feien caminar marxas de quaranta quilòmetres” (31: 4-22);

“El que més em va xocar va ser fer festes amb gent diferent” (32).

Per a alguns l’aprenentatge militar té valor en si mateix, però per a d’altres l’adquireix per l’experiència viscuda en l’exèrcit:

“Una vegada feta, la mili val la pena haver-la fet, però no del que t’ensenyen ni res, sinó de l’experiència que has tingut i dels amics que has fet” (33).

L’adhesió individualista

Altres soldats declaren que els agrada la vida militar, o que els ha proporcionat algun avantatge relatiu. Tots ells justifiquen la seva decisió a partir d’una experiència personal.

D’acord amb la nostra anàlisi, és molt difícil traçar una línia que separi els interessos materialistes dels motius postmaterialistes d’aquests entrevistats. La majoria dels que elaboren aquestes teories personals uneixen l’aspiració de cobrar un sou amb la de viure una experiència. Battistelli (1996, 1998) sosté la validesa sociològica d’aquesta classificació de motius, ja que al seu parer, el nou soldat postmodern, particularment apte per a la flexibilitat que requereixen les intervencions de pacificació (peace-keeping), es mou més per l’esperit d’aventura que per uns interessos laborals. Probablement, la nostra discrepància prové d’una ponderació diferent d’aquests dos elements del discurs.

Sigui com sigui, hem denominat “adhesió individualista” a aquest discurs, ja que no es recolza en la posició del soldat dins de la societat sinó en els trets individuals de cadascú. Dubtem, com dèiem, que es tracti de quelcom nou o postmodern, ja que els aventurers, mercenaris i legionaris de fa cent anys bé podrien incloure’s sota aquesta categoria. Però tampoc no coneixem investigacions historiogràfiques sobre l’adhesió militar dels soldats en el passat, ni per tant tenim una base per a discutir aquest extrem.

Hem obtingut prou informació sobre els seus motius. També poden reconèixer que fer la mili es tracta d’una cosa inevitable, però expliquen que ells van buscar-hi quelcom. Per exemple, ser esquiador permet que no es perdi el temps del tot (3: 6-39) i proporciona algunes “aventures” que donen bagatge, encara que no arriben a canviar-te (3: 1294-5). Un altre, que “la volia fer, perquè tinc família militar” (4: 29-30), va aprendre a espavilar-se en un cos

operatiu, per a la qual cosa li sembla necessari fer la mili, si bé les humiliacions protagonitzades pels "xusqueros"⁵ són innecessàries (4: 1412-1427). Sol·licitar el destí a Ceuta o a Les Palmes per estar fora de casa una bona temporada, i anar amb altres amics del poble que pensen igual, és per a uns reclutes valencians una veritable experiència (6: 15-37; 7: 8-14). És el mateix cas dels que aprofiten el servei "per trencar un poc, expandir-me" (12: 5). I van més enllà els que aprofiten per "posar-me a prova, per això vaig demanar fora de Catalunya" (13: 3-14), com també per a "disconnectar del treball i de l'estudi" a la COE, on es fa "la mili de veritat" (17: 41-48), o els que tornarien "a fer-la perquè va ser una aventura" (25: 7-12). Les aspiracions laborals figuren a vegades entre aquests motius individuals, i poden provocar frustració ("dóna punts per a ser policia local o coses així, però no se'm va valorar, perquè no vaig ser legionari", 9: 469-471), o bé la satisfacció de descobrir que l'Escala de Complement ensenya a manar (23). Encara que l'estratègia laboral d'acabar com més aviat millor pugui ser una raó per a decidir-se (6: 7-14), també és probable que algú la vinculi amb un cert esperit de defensa ("alguna cosa d'amor a la pàtria se't queda; però en cas de guerra jo aniria a defensar la meva família, no la meva pàtria", 6: 645- 677). Potser destaca entre aquest grup el noi amb aspiracions intel·lectuals que a la milícia va provar la seva capacitat d'unir les lletres amb les armes, com "els cavallers renaixentistes" (29: 319).

El sentit institucional de la identificació militar

Com es produeixen aquestes adhesions fins i tot entre conscrites? Per què s'adhereixen als valors militars malgrat el patiment que aquests els puguin infligir? La sociologia militar ha demostrat que la institució militar no recorre al patriotisme per portar els homes al combat, ni sembla ser que els nostres entrevistats s'identifiquin amb aquest valor. Quin és el recurs per tal que l'exèrcit guanyi adeptes entre els exsoldats que van ser obligats i declaren haver viscut la violència militar oficial i paral·lela?

Diversos repertoris de cançons militars exposats a Internet proporcionen una informació complementària que contextualitza aquestes actituds (v. Bibliografia). Encara que aquestes cançons inclouen algunes referències al nacionalisme espanyol, la majoria d'elles deixa aquest discurs en un segon pla. Aquestes al·lusions nacionalistes solen implicar connotacions franquistes, com el record de la Guerra Civil o de la División Azul. Tanmateix, moltes altres cançons adopten referents de països molt diferents: partisans italians durant la Segona Guerra Mundial, els exèrcits aliats en aquesta contesa, guerrillers castristes cubans, cançons tradicionals alemanyes, lletres inventades en ocasió de la guerra del Vietnam, etc.

La majoria de cançons combinen imatges remotament nacionalistes amb una apel·lació directa a la personalitat del soldat. En el cas de la Legió, inspirada en la Legió Estrangera francesa, el joc retòric entre col·lectivitat nacional i personalitat és omnipresent, fins a l'extrem que algunes cançons ni tan sols aclareixen que es tracta d'Espanya⁶. D'una manera similar, el legionari de la Bandera d'Operacions Especials de la Legió es vincula amb el seu grup mitjançant els

⁵Es tracta de sots oficials que no han passat per l'Acadèmia. Anteriorment, aquesta era la situació més normal dels reclutes que decidien continuar a l'exèrcit amb un contracte laboral.

⁶"Soy valiente y leal legionario,/ soy soldado de brava Legión,/ pesa en mi alma doliente calvario,/ que en el fuego busca redención./ Mi divisa no conoce el miedo,/ mi destino tan solo es sufrir,/ mi Bandera luchar con denuedo,/ hasta conseguir vencer o morir" (www.arrakis.es/romarsa/legion/cancione.htm).

seus trets personals. La proclama arriba a l'orgull de pertànyer al cos després d'haver esbossat un perfil de personalitat.

"El Caballero Legionario de la Bandera de Operaciones Especiales de la Legión reúne una serie de características que es podrían enumerar así:

- *Li agrada enfrontar-se a reptes personals, i superar les fites que semblen infranquejables.*
- *Li agraden les activitats que comporten risc i aventura.*
- *No li importa la duresa de la instrucció (...).*

(...)

- *Se sent immensament orgullós de pertànyer a la Legió (...).*
- *Exigeix del seu Comandament dedicació absoluta (...).*
- *Quan se'n va de la Bandera, du una empremta de vida diferent, de sacrifici, d'austeritat, de treball i esforç, que fa que s'enfronti als problemes de manera molt diferent a com quan va entrar, i sap, a més a més, que comptarà sempre de per vida amb la seva altra família LA LEGIÓ" (www.geocities.com/Pentagon/9898/page18.html).*

A "Ideario Paracaidista" la pàtria queda, de nou, en segon pla enfront del personal: així, les glòries d'Ifni (guerra per l'annexió d'aquesta ciutat a Marroc el 1969) es conjuguen amb la salut física i la sang religiosa i familiar⁷.

Si la pertinença nacional no és el blanc directe de les al·lusions, tampoc l'estatus vinculat amb les classes socials sembla ser un referent molt comú. És cert que a les Acadèmies d'Oficials, d'acord amb alguns dels nostres informadors, es conserven alguns senyals de distinció militar entre cadets i reclutes (sortir de bonito a Marín, el sabre a les desfilades, les instal·lacions a Saragossa, etc.), i és cert que els legionaris es denominen "cavallers" a si mateixos. Tanmateix, aquestes al·lusions no fan cap referència a les categories socioeconòmiques civils. En tot cas, els futurs cossos professionals podrien recolzar-se en correlats laborals per establir distincions, però llavors els tècnics probablement passin per davant dels combatents.

La clau resideix en el fet que la major part dels soldats que declaren adherir-se als valors militars estableixen una connexió entre el sentit d'aquests i la seva masculinitat. El gènere masculí del soldat és el que atorga un sentit a les característiques militars que incorpora; és, en suma, allò que vincula la seva vivència personal amb el grup a què pertany després de l'entrenament (corporatiu en primer lloc, i nacional en segon).

D'acord amb una simple anàlisi del contingut de les peces èpiques que proclamen els internautes per fer propaganda de la milícia, s'observa fàcilment que el ritual militar dificulta la

---

⁷"HISTORIAL

El Ifni se abrió el libro de nuestra historia. No escatimarás tu sangre para escribir en él páginas de gloria.

(...) LA SALUD

Las alegrías del vino y las emociones del juego son falsas. Busca la alegría estando contento contigo mismo y las emociones en los deportes, y serás sano de cuerpo y alma.

TRILOGIA

Dios te dio un alma./ Tus padres un cuerpo./ La Patria un arma.

Conserva limpios los tres" (personal.redestb.es/txus/bripac/tradicio/mandatos.htm)

possibilitat que les dones participin en els exercicis bèl·lics, ja que bona part d'aquests textos veuria el seu sentit completament alterat si es canviés el gènere dels subjectes gramaticals. Per exemple, la simbologia legionària s'alteraria substancialment si al·ludís a una possible "novia de la muerte"⁸, com tampoc no tindria sentit la biografia d'una dona legionària que hagués merescut l'honor de portar "totes les medalles i tots els galons (...) penjant dels collons"⁹. Per un altre costat, segons Camilo José Cela, citat pels mateixos internautes, qui no hagi estat soldat d'infanteria potser ignori el seu veritable aguant físic, però potser ho ignora també qui no hagi exercit la responsabilitat de tenir cura d'un xiquet o una persona gran a casa. El mateix autor encara fa un joc més explícit, quan als ardors guerrers els atribueix connotacions d'incontinència sexual, o a la infanteria la converteix en una "novia"¹⁰. El mateix bloqueig semàntic es reproduiria en les cançons que afalaguen l'esperit guerriller dels "boines verdes":

"En los tiempos de Viriato/ ya existían guerrilleros/ con valor y más coraje/ que el caballero de Espartero./ Sacudió Pelayo al moro/ al querer pisar su suelo/ pocos hombres, muchos huevos/ táctica de guerrillero." (www.ctv.es)¹¹

Passa el mateix en algunes peces que barregen les al·lusions a l'experiència o a l'esperit de corps amb el sobreentès que el combatent de veritat és un home.

"Canciones de la COE-82 de Lugo.

Guerrilleros de montaña/ lo forman unos chavales/ que no le temen al Tercio/ ni tampoco a Regulares.

Ni tampoco a Regulares/ le temen los guerrilleros/ porque tienen más cojones/ que el caballo de Espartero./

(...) El día que yo me entere/ que me van a licenciar/ le entrego la manta al quinto/ y el fusil al capitán.

⁸"Credo Legionario. Espíritu de Amistad: De juramento entre cada dos hombres" (www.arrakis.es/romarsa)

"El Novio de la Muerte./ Soy un hombre a quien la suerte,/ hirió con zarpa de fiera,/ soy un novio de la muerte/ que va a unirse en lazo fuerte/ con tan leal compañera (...)/Cuando al fin le recogieron,/ entre su pecho encontraron,/ una carta y un retrato,/ de una divina mujer./ Y aquella carta decía,/ si algún día Dios te llama,/ para ti un puesto reclama, que a buscarte pronto iré./ Y en el último beso que le enviaba, su postrer despedida le consagraba." (www.arrakis.es/romarsa/legion/cancione.htm)

⁹"Canciones legionarias de marcha: 'Pobrecitos maridos infelices'. Ese otro que en su pueblo,/ se las daba de sereno,/ con el hambre que pasaba/ se alistó al Tercio de Extranjeros,/ a los cuatro días/ cabo interino lo hicieron,/ le vino la propuesta firmada por los rancheros,/ le quitan los galones/ por ser un mangante,/ y al día siguiente/ le hacen machacante./ Se ha portado bien/ en las operaciones,/ todas las medallas/ y todos los galones/ los lleva colgando/ de los cojones./ Acabo de recibir... chis pum (bis)/ noticias frescas de mi país (bis)/ Se está poniendo España en tan malas condiciones/ que se está incrementando/ el gremio de maricones./ Como sigan así las cosas/ con tan poco disimulo/ va a faltar el sitio/ para ir a tomar por culo/ !Cómprate una gabardina, MAMÓN!" (pon pon) (www.arrakis.es/romarsa/legion/cancione.htm)

¹⁰"A pie y sin dinero. (...) Quien no haya sido soldado de infantería quizá ignore que cuando el hombre se cansa, faltan muchas horas y muchas leguas para cansarse.(...) Quien no haya sido soldado de infantería quizá ignore que cuando el hombre se lanza (...) lo más difícil es enfriarlo y pararlo.(...) Con el frío del 8 de diciembre se calienta nuestro corazón al pensar como a una novia a la que quisiésemos, en la infantería. Resuenan pifanos marciales y aun nupciales en la última profunda revuelta de nuestros oídos y aún se estremece, gracias a Dios, ese último nervio que en los cuerpos de los bien nacidos se guarda, como oro en paño, para que vibre en las ocasiones solemnes". Camilo José Cela" (personal.redestb.es/txus/bripac/tradicio/infant.htm)

¹¹Els "boines verdes" són els soldats de les Companyies d'Operacions Especials. El seu cançoner inclou l'anterior referència juntament amb les següents:

"Brindis al vino. Uno: Por ellas, por las más bellas, por las del culo ancho y cuello estrecho, por las que nos brindan sus labios desinteresadamente aunque estén llenos de telarañas. Por ellas. ¿Por las mujeres? Todos: Por las botellas." (www.ctv.es)

"La muerte como es mujer/ es bonita y traicionera/ por eso siempre estará/ acechante y a la espera.

Y si sigue insistiendo/ no me he de preocupar/ el que muera un guerrillero/ siempre ha sido lo normal" (www.ctv.es)

Quinto lanar, que te quedas aquí, / yo me voy, ¡al rollo! (...)! Las chicas de la Cruz Roja se han quejado al coronel si se van los guerrilleros / con quién vamos a joder. / Quinto lanar, que te quedas aquí, / yo me voy, ¡al rollo! / Y el coronel les ha dicho / callaros hijas de puta si se van los guerrilleros / ahí os quedan los pistolas.¹²

Quinto lanar, que te quedas aquí / yo me voy, ¡al rollo! / Pistolas no los queremos / que son unos maricones / queremos guerrilleros / que follan como leones.” (www.ctv.es)

En resum, el sentit institucional de la identificació militar consisteix en el missatge que aquesta dirigeix a uns receptors masculins. Hem avançat en el primer apartat que la masculinitat és una interpretació sociocultural de les diferències sexuals, la qual evoca les separacions entre els espais centrals habitats pels homes i la resta dels espais possibles. Noti's que aquest és el sentit que adquireixen el valor del legionari, la resistència de l'infant o la salut del paracaigudista en els textos analitzats anteriorment¹³.

Aquesta mateixa configuració de sentit emergeix darrera de les adhesions dels reclutes entrevistats.

En primer lloc, encara que ja no sigui un punt de pas obligat per a tots els homes, els soldats continuen interpretant que la mili és un ritus d'iniciació. Tant si la rebutgen o es limiten a constatar la realitat per referir-se a aquest pas, com si mencionen la seva experiència, és a dir, tant si adopten una adhesió col·lectivista com una adhesió individualista, tots coincideixen en suggerir que amb el servei militar es travessa un llindar. Per a ells la mili és una "experiència", quelcom amb què s'aprèn, i aquest aprenentatge consisteix en espavilar-se, "ser más perro", anticipar els comportaments laborals, descobrir què és la vida, etc. El sentit pràctic del servei militar depèn, doncs, de la seva capacitat per reeditar el ritus de pas que tots els homes havien de travessar en un altre temps, i que ara en tot cas serveix a alguns per a posar-se a prova.

En segon lloc, per a la majoria (sinó tots) els entrevistats, la camaraderia és el principal benefici que s'obté del servei militar. Conviure amb algú durant nou mesos i suportar conjuntament la mortificació castrense crea uns vincles molt estrets. Amb tot, aquests no perduren normalment fora del període de prestació, i es recorden dins d'aquell parèntesi vital.

Els reclutes entrevistats troben sentit als valors militars perquè els connecten amb les seves identitats masculines. Aquestes identitats s'articulen respecte d'unes regles socials de separació i jerarquia dels espais. En moltes circumstàncies els homes han d'assumir aquestes regles, ja sigui per aplicar-les, ja sigui per distanciar-se'n.

Per una banda, l'entrenament militar es converteix justament en una iniciació, una entrada en un estadi vital diferent de l'anterior, respecte del qual els soldats estableixen una rela-

¹²Els "pistolas" són els soldats dels cossos de suport, que no reben el mateix entrenament intensiu que els COE. A ells va destinada també aquesta altra estrofa: "En la puerta de la COE / hay una piedra de picol / pa que vengan los pistolas / y se rompan el hocico. / En el patio de la COE / hay un charco lleno de mierda / pa que vengan los pistolas / y se vayan de merienda. / Nunca en mi vida he visto / lo que he visto esta mañana / dos pistolas en un charco / dando por culo a una rana." (www.ctv.es)

¹³Això no exclou la possibilitat empírica que una dona pugui identificar-se amb aquestes cançons. Ara bé, els estudis sobre la incorporació de les dones als exèrcits han registrat en diverses ocasions com a aquestes se les manté allunyades de les posicions de combat (Jar, 1992; Yuval-Davies, 1997).

ció semblant. Ho valorin positivament o negativa, els soldats reconeixen que van travessar una línia a la seva vida, que dins no van poder ser com a fora. Això és precisament el bo i el dolent del servei militar. Allí els van humiliar, si per humiliar entenem que els van obligar a restringir el seu marge d'acció, i aquesta humiliació és el motiu d'orgull o de decepció.

Per un altre costat, aquest pas el van donar a l'uníson amb altres homes. Alguns accepten que no té per què ser diferent si els soldats són dones, però acaben explicant les tensions que això provoca. Aquest vincle és una altra de les característiques socials de la masculinitat; emergeix de la violència soferta, i pot ser el catalitzador d'altres manifestacions violentes.

La violència, doncs, juga un paper en ambdues facetes de la identificació militar. Ja sigui mitjançant la mortificació oficial necessària per preparar-se davant d'un combat, mitjançant la mortificació paral·lela de les arbitrarietats i els abusos, ja sigui mitjançant l'esperit guerrer de cos, o la guerrilla paral·lela entre grups primaris, els soldats acaben identificant-se amb uns valors militars que els apel·len en tant que són homes els qui travessen el llindar en grup. Aquest és el pòsit del servei militar en la identitat dels qui ho han viscut. Només uns pocs assenyalen que van mantenir una distància, si bé accepten que ells també van canviar en alguna cosa.

CONCLUSIÓ

Aquest informe intenta respondre una pregunta suggerida arrel del servei d'assessorament a reclutes que l'associació Informació per a la Defensa dels Soldats ve prestant des de 1990. El seu objectiu és explicar per què els soldats són víctimes de la violència paral.lela dins del servei militar.

Des de diverses perspectives sociològiques s'han proposat tres explicacions a aquest fenomen. Primera: que aquest patiment és a causa de les últimes restes del militarisme del passat. Segona: que els soldats sofreixen, perquè travessen un ritus de pas. Tercera: que la violència paral.lela, i per tant el patiment dels soldats, és una característica de l'organització militar. La investigació presentada s'ha basat en aquesta tercera anàlisi.

Des d'aquesta perspectiva, s'han distingit dues facetes de la violència militar, s'ha constatat que aquestes dues facetes es barregen a la vida castrense, i s'han assenyalat els factors d'aquesta intersecció.

Entenem que la violència és una relació social en què una part restringeix les possibilitats d'acció de l'altra. En termes gràfics, aquesta definició es resumeix en la idea que la violència és una humiliació, una circumstància en què una persona ha d'acotar el cap davant d'una altra.

Distingim una violència militar oficial i una violència militar paral.lela. La violència oficial és necessària per tal que els exèrcits satisfacin la seva funció de preparar la guerra. Als soldats se'ls aparta del seu entorn social, i se'ls sotmet a una disciplina, amb la finalitat d'aconseguir que es motivin per a lluitar contra un possible enemic. La violència paral.lela, al contrari, és el conjunt de perjudicis que sofreixen els soldats sense que serveixi explícitament per preparar aquesta defensa.

Hem senyalat unes manifestacions concretes de cadascuna d'aquestes violències. Per un costat, la violència oficial s'encarna en l'aplicació de normes explícites, en els marges de transgressió tolerats d'aquestes, i en els exercicis bèl.lics. Per un altre, la violència paral.lela s'observa darrere de les arbitrietats castrenses, els abusos entre soldats, els privilegis de veterania, les quintades, les baralles, els conflictes jeràrquics entre soldats i el sexisme contra les dones militars. Si es revisen les referències a aquestes categories recollides mitjançant una mostra d'entrevistes, es constata que les formes oficials comporten implicacions paral.leles i que les formes paral.leles comporten implicacions oficials. Així, l'aplicació de normes, la seva transgressió i les arbitrietats castrenses determinen tres graus de mortificació que pateixen els soldats, malgrat que les dues primeres categories remetent a la violència oficial i les últimes a la paral.lela. De la mateixa manera, els abusos o els conflictes entre soldats solen reproduir elements de la jerarquia de comandament, o bé les quintades s'inspiren en ritus semblants a la jura de bandera o als exercicis bèl.lics.

Entre els factors més influents en aquesta intersecció de violències oficials i paral·leles s'han destacat els següents:

1. L'organització militar s'estructura com una jerarquia de grups primaris, és a dir, de grups units per la convivència directa. Aquests grups sobreposen els comandaments a la tropa, però també uns reemplaçaments a d'altres, o bé els cossos operatius als cossos de suport.
2. La "carrera moral" dels soldats dins de l'exèrcit estableix una pauta de les manifestacions d'ambdós tipus de violència. En particular, la major intensitat de la violència oficial es dona en el moment de la instrucció, mentre que la major intensitat de la violència paral·lela ocorre quan les lleves arriben a la seva destinació definitiva. Tots els soldats travessen en grup aquests estadis (instrucció, incorporació a una destinació com a novells, veterania i llicència); per tant, les violències paral·leles adquireixen bona part del seu sentit com a seqüències d'aquest procés.
3. S'espera, i s'aconsegueix, que els soldats associïn els valors militars amb els trets socio-culturals del gènere masculí. De fet, encara que el servei militar hagi deixat de ser un ritus d'iniciació per a tots els homes del país, conserva unes connotacions iniciàtiques. Allò que atrau de la disciplina militar és l'"experiència" d'haver sabut estar a l'alçada, d'haver travessat la prova juntament amb un grup de companys. Les violències oficials i paral·leles reforcen el sentit d'aquesta prova, i la solidaritat resultant del pas conjunt les vehicula.

Aquestes conclusions es recolzen en l'anàlisi d'una mostra de trenta-tres entrevistes mantingudes amb joves que han realitzat el seu servei militar entre 1997 i 1999, procedents de Catalunya, la Comunitat Valenciana i Castella-La Manxa. Les seves destinacions es reparteixen entre Canàries, Ceuta, Andalusia, Madrid, Castella-Lleó, Aragó, Catalunya i les Illes Balears. Així doncs, malgrat les dificultats per trobar entrevistats, i de la nul·la col·laboració de les autoritats militars, s'ha pogut constituir una mostra variada. A aquests joves se'ls ha preguntat pel procés que ha seguit el seu entrenament militar; se'ls ha sol·licitat que descriguin els seus companys de lleua, els soldats professionals, els comandaments i les dones militars que van trobar a la seva caserna; i per últim se'ls ha demanat que valorin si el servei militar els ha canviat en alguna cosa.

Com succeeix en tota investigació, els termes en què s'han definit els fenòmens i analitzat les entrevistes assumeixen en aquest estudi uns punts de vista normatius. La filosofia de la ciència ha argumentat repetides vegades que tot estudi d'"el que és" remet a una interpretació d'"el que ha de ser". Les característiques pròpies de la investigació s'han exposat en els paràgrafs anteriors, i han de jutjar-se en termes de la seva validesa teòrica i empírica. Però això no anul·la en absolut les seves implicacions normatives.

La lectura d'aquests resultats suggereix les següents reflexions. Un objectiu desitjable dels exèrcits democràtics, sens dubte, és l'eliminació de les violències paral·leles. A més a més, aquest objectiu és encara més imminent quan aquests exèrcits es comprometen a participar en operacions de manteniment de la pau en diverses regions del món, ja que la versatilitat i la complicació d'aquestes operacions requereixen que els soldats sàpiguen mesurar els límits de la violència oficial per a complir satisfactòriament amb la seva comesa. No obstant, l'anàlisi de

l'organització militar indica que serà extremadament complicada l'eradicació d'aquesta violència paral.lela, ja que s'ha convertit en un tret estructural d'aquesta organització.

Fins i tot els soldats que neguen haver participat en accions de violència paral.lela acaben reconeixent que a la llarga "van aprendre" a implicar-se en elles. Encara més, els qui reneguen d'aquesta violència amb major vehemència són els que menys comparteixen els valors militars, és a dir, els que menys s'acostaran a un exèrcit professional. Per una altra part, tots els soldats distingeixen les accions violentes que són una "broma" de les que són una "putada", però aquesta mateixa distinció és mòbil i es pot convertir en un criteri per legitimar veritables agressions.

Davant d'aquestes circumstàncies, serà molt difícil suprimir la violència paral.lela de l'exèrcit. L'organització militar necessita aquests porus de violència per funcionar. Sense ells, s'ofegaria, com s'ofegaria un ésser humà que no pogués transpirar pels porus de la pell.

Però la discussió política sobre l'exèrcit ha posat aquesta qüestió sobre la taula. Avui en dia es proposa que els exèrcits substitueixin la seva antiga missió defensiva per aquella de mantenir la pau a les regions conflictives, i s'ha dissipat la imatge d'un enemic invasor que amenaci la majoria de països democràtics. Per això es subratlla la importància que l'entrenament militar eviti que la violència desbordi els límits oficials, que els soldats aprenguin a operar en situacions complexes on la resposta automàtica pot ser perjudicial, i que el seu entrenament eviti qualsevol possible abús. Tanmateix, les nostres conclusions suggereixen que no és versemblant la possibilitat d'aconseguir-ho.

Enfront d'aquestes propostes s'ha suggerit la necessitat de buscar altres formes de seguretat internacional menys militars. Es tracta d'estratègies inspirades en la cooperació, el desarmament, la cultura de pau, el desenvolupament sostenible, etc. Certament, aquesta alternativa és complexa i contradictòria, però és imprescindible recordar que no és més complexa ni més contradictòria que l'objectiu de limitar la violència militar a la violència oficial.

BIBLIOGRAFIA

ALVIRA, F. (1987) *Funcionalidad y disfuncionalidad del servicio militar en la España actual*, Revista de Estudios de Juventud, 27, pp. 163-170

—(1992) “Opinión pública, servicio militar y fuerzas armadas en España”, Política Exterior, 26, pp. 163-179

Asociación de Servicios Profesionales (1999) *Informe sobre Identidad Nacional y Cultura de Defensa* (wysiwyg: //104/http://www.mde.es/mdelinfoes/profesio)

BATTISTELLI, F.(1990) *Marte e Mercurio. Sociologia dell' organizzazione militare*, Milano: Franco Angeli

—(1996) *Soldati. Sociologia dei militari italiani nell'era del peace-keeping*, Milano: Franco Angeli

—(1997a) “La sociologie militaire aujourd’hui: questions éthiques et tendances de recherche”, in: CIPRIANI, R. (dir.) *Aux sources des sociologies de langue française et italienne*, Paris: L’Harmatan

—(1997b) *Peacekeeping and the Postmodern Soldier*, Armed Forces and Society, 23 (3)

—(1999a) *As Mulheres e o Militar entre Antigas Dificuldades e Novas Potencialidades*, Nação e Defesa, 2/88, pp. 45-70

—(1999b) *The Postmodern Military: Conscription or Professionalism?* in: Cohen, S. (ed) *Democratic Societies and the Armed Forces: Israel in Comparative Context*, Ilford: Frank Cass

BAÑÓN, R. & OLMEDA, J.A. (1985) *La institución militar en el Estado contemporáneo*, Madrid: Alianza

BAÑÓN, R. (1991) *Spanish Military Reform and Modernisation*, in: Maxwell, K. (ed.) *Spanish Foreign and Defense Policy*, Colorado: Westview Press

BERGER, P. & LUCKMAN, T. (1988) *La construcció social de la realitat*, Barcelona: Herder

BOURDIEU, P. (1990) “La domination masculine”, Actes de la Recherche en Sciences Sociales, 84, pp. 2-31

—(1994) *Per a una sociologia reflexiva*, Barcelona: Herder

—(1998) *La domination masculine*, Paris: Seuil

BUSQUETS, J. (1967) *El militar de carrera en España*, Barcelona: Ariel

Centro de Investigaciones Sociológicas (1998) “Encuesta sobre Defensa Nacional y Profesionalización de los Ejércitos” (wysiwyg: //104/http://www.mde.es/mdelinfoes/profesio)

- CONNELL, W.; VALDÉS, T. & OLAVARRÍA, J. (1997) (eds) *Masculinidad. Poder y crisis*, Santiago de Chile: Isis Internacional
- Dean, E.T. (1998) *Shook over hell: post-traumatic stress, Vietnam and the Civil War*, Cambridge: Harvard University Press
- EISENHART, R.W. "You Can't Hack It Little Girl: A Discussion of the Covert Psychological Agenda of Modern Combat Training", *Journal of Social Issues*, 31, 4, fall, pp. 13-23
- FDEZ. SEGADO, F. (1986) *Fuerzas Armadas- Sociedad: del mutuo aislamiento a la progresiva integración*, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 36, pp. 35-76
- FRIEDBERG, E. (1993) *Le Pouvoir et la Regle*, Paris: Seuil
- GIL, C. (1989) *Las Fuerzas Armadas españolas desde la perspectiva de institución- ocupación*", IN: MOSKOS, CH. & WOOD, F.R. *Lo militar: ¿más que una profesión?*, Madrid: MDE
- GOFFMAN, E. (1961) *Internados*, Buenos Aires: Amorrortu
- HERBERT, M.S. (1996) *From Crinoline to Camouflage: Initial Entry Training and the Marginalization of Women in the Militar*", ISA paper
- JANOWITZ, M. (1967) *El soldado profesional*, Buenos Aires: Bibliográfica Omeka
- JAR, G. (1992) *La mujer en la Guardia Civil: una perspectiva sociológica*, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 59/92, pp.223-241
- KIMMEL, M.S. (1997) *Homofobia, temor, vergüenza y silencio en la identidad masculina*, in: VALDÉS, T. & OLAVARRÍA, J. (eds) *Masculinidad. Poder y crisis*, Santiago de Chile: Isis Internacional
- KOVITZ, M.R. (1998) *Military Technology, Masculinity, Power and Women's Resistance*, ISA Paper
- LEVY, Y. (1998) *Militarizing Inequality, Theory and Society*, 27, pp. 873-904
- MATSAKIS, A. (1996) *Vietnam wives: facing the challenges of life with veterans suffering post-traumatic stress*, Washington: US Dept. of Veteran Affairs Medical Center
- MDE (1999) *Informe especial sobre la profesionalización y la modernización: ejes de la reforma de las Fuerzas Armadas* (wysiwyg: //104/http://www.mde.es/mde/infoes/profesio)
- MOLINA, F. (1998) *Elementos sociológicos de la conscripción*, *Revista Internacional de Sociología*, Tercera Época, n. 21, pp. 7-32
- MOSKOS, CH. (1971) *Vietnam: Why Men Fight*, in: Friedenberg, E.A. (ed) *The Anti-American Generation*, Hawthorne, N.Y., Transaction Books- Aldine Publishing Co., pp. 217-237 (traducido al italiano en Battistelli, 1990)

MOSKOS, CH. (1986) *Institutional/Occupational Trend in Armed Forces: An Update*", *Armed Forces and Society*, 12, 3, pp. 377-382 (traducido al italiano en Battistelli, 1990)

MOSKOS, CH. & WOOD, F.R. *Lo militar: ¿más que una profesión?*, Madrid: MDE

OLMEDA, J.A. (1985) *La profesión militar: datos sobre la cultura organizativa en España*, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 43 (2)

RAMBLA, X. (1994) "Valuvas, quintos, abuelos i bisas. La representació de la disciplina al servei militar", *Papers. Revista de Sociologia*, 44, pp. 111-133

RIAZA, J.M^a. (1986) *Los jóvenes españoles y la institución militar*, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 36, pp. 77-100

ROJAS, L. (1995) *Las semillas de la violencia*, Madrid: Espasa Calpe

SCHEFF, TH. & RETZINGER, S. (1997) *Shame, Anger and the Social Bond: a Theory of Sexual Offenders and Treatment*, *Electronic Journal of Sociology*, vol. 003.001

SHILS, E. (1950) *Primary Groups in the American Army*, in: Merton, R. & Lazarsfeld, P.L. *Continuities in Social Research. Studies in the Scope and Method of 'The American Soldier'*, Glencoe: The Free Press pp. 16-39 (traducido al italiano en Battistelli, 1990)

SHILS, E. & JANOWITZ, M. (1948) *Cohesion and Disintegration in the Wermacht in World War II*", *The Public Opinion Quarterly*, 12/ 2, pp. 280-315 (traducido al italiano en Battistelli, 1990)

SCHWARZ- WATTS, D.; MORGAN, D.W. & BARNES, C.J. (1997) *Stalkers: the South Carolina experience*, *Journal of the American Academy of Psychiatry and Law*, 25 (4), pp. 541-545

SIMMEL, G. (1988) *Sociologia*. 2 vols., Barcelona: Edicions 62

Subsecretaría de Defensa (1998) *Profesionalización de la Fuerzas Armadas en Países Occidentales: Alemania, Bélgica, Francia, Gran Bretaña, Holanda, Suecia, Estados Unidos*, Madrid: Ministerio de Defensa

WEBER, M. (1985) *La disciplina y la objetivación del carisma*, in: *Economía y Sociedad*, México: FCE
 YUVAL-DAVIES, N. (1997) "Gender, the Military and the Nation", in: *Gender and Nation*, London: Sage

ZULAIKA, J. (1989) *Chivos y soldados. La mili como ritual de iniciación*, Bilbao: La primitiva casa Baroja

WEBS

www.distrito.com/asafam

<http://www.arrakis.es/romarsa/legion/credo.htm>

<http://www.geocities.es/txus/bripac/tradicio/infant.htm>

<http://www.ctv.es>

<http://www.lalegion.es>

<http://www.netcom-es/asturias/condi.html>

http://www.mju.es/objecion/datos_de_interés.htm

ANNEX I. EL GUIÓ D'ENTREVISTA

Elements descriptius:

Destinació: Caserna, vas triar destinació?

➔ Instrucció (reclusió, jura de bandera, contacte amb armes)

➔ Tipus de funció que desenvolupes a l'exèrcit

Altres obligacions militars (guàrdies amb i sense armes, maniobres, exercicis de tir, marxes)

Horaris i temps lliure (temps dins i fora de la caserna, activitats dins i fora)

1. Elements de relació:

A. Relació amb els oficials i sotsoficials:

Tipologia d'oficials (oficials bons i dolents): criteris subjectius d'ordenació, segons el recluta.

Ús i abús de la capacitat sancionadora dels oficials: arbitrarietat, o no?; por a les sancions...

Ús i abús de la jerarquia: tasques extramilitars, malversació de recursos, abús de poder...

B. Relació amb els professionals

Posició a l'estructura jeràrquica de la caserna, tipus de tasques que desenvolupen i tipus de relació que estableixen amb els reclutes.

C. Relació entre els reclutes

Articulació de relacions jeràrquiques entre els reclutes: veterania, unitat, edat, classe, actitud agressiva i/o potencial ús de la força física.

Els privilegis de la veterania i d'altres escales paral·leles de poder.

L'existència i la vivència de les quintades.

Els bons companys i els mals companys: "escaqueig" i solidaritat. Vincles i agrupacions d'amistat. Tipologies de soldats: soldat víctima, soldat perdonavides, etc.

2. Inculcació ideològica:

Els discursos fòbics: homofòbia, nacionalismes separatistes, pacifisme, ateisme, misogínia, racisme, etc.

Els discursos fílics: virilitat, religió, disciplina, nacionalisme espanyol, l'eròtica de les armes, honor, etc.

Les repercussions de ser recluta a la vida civil, durant la mili i/o després de la mili (família, oci, treball, amics, parella, etc.).

ANNEX II. LA PLANTILLA D'ANÀLISI

Codi ... Edat ... .Estudis ..... Categoria professional .....Destinació .....Cos .....

I. ORGANIZACIÓ MILITAR

Dimensió organitzativa	Descripció de rutines	Tipus de violència	Narració de situacions	Tipus de violència
Burocràcia (tasques, reglament, sancions, etc.)				
Ritual (vigilància, pràctiques de guerra, escala informal, etc.)				

II. IDENTIFICACIÓ DELS SOLDATS AMB LA VIDA MILITAR

	Actitud	Tipus de violència
Motiu per fer SMO		
Moment vital (abans-després mili, dins-fora mili)		
Els altres soldats		
Els comandaments		

III. ACCIONS VIOLENTES

Acció	Agressor víctima	Interpretaciones	Tipus de violència	Relació amb l'organització militar	Relació amb identificació del soldat

ANNEX III. ACCIONS VIOLENTES MENCIONADES A LES ENTREVISTES

A. APLICACIÓ DE NORMES EXPLÍCITES

Sancions i premis

Sancions.- Si et prenies pernocta sense apuntar-te (5: 360). Per no menjar en unes manobres (5: 1100-1106). Per desconeixement dels graus (21). És una humiliació que t'arrestin (21). Per "fer-se" el malalt (6: 961-77). Per malmetre el material de la caserna, com ratllar taules (6: 96-106). Per girar-se quan fas pràctiques de tir (6: 124-131). Per adormir-se (20: 190-201). Per no netejar-se les botes (4: 188-95). Els músics podien ser arrestats quatre dies per no saber tocar durant la jura de bandera (13: 206). Per fumar porros, un mes (13: 231). Un mes a un soldat que va estavellar una furgoneta de l'exèrcit quan la conduïa (13: 231-34). Els "porretes" no paraven d'encadenar arrests (13: 368). 15 dies per fumar porros (15: 322). Dos dies per jugar a la consola durant una guàrdia a la cambra de control de les càmeres de vigilància (15: 319). Per tenir "capades" i no dir qui te les ha fet (15: 326). Per fumar porros, hi havia qui no parava d'encadenar arrests (16: 621). Un mes per fumar porros (16: 624). Per donar vist-i-plau de neteja sense que estigués net (18: 611). Molts per fumar porros, gent que els encadenava (24: 225). Irregularitat en la vestimenta (24: 239). Per deixar bruta una taula de ping-pong (24: 200). Dues setmanes per fumar porros, i una per negar-ho (27: 438). Per caure un carregador a terra (34: 520). **Privació de sortida.-** Per faltes d'atenció (moure's a la fila), el mateix acusat anava al brigadier per tal que li apuntés la falta (23). Sancions pel consum excessiu d'alcohol (31: 498-543). **Permisos.-** Permisos extra per complir la feina (20: 168-89). No vaig tenir els que pertocaven (18: 660). Molts permisos: tots els caps de setmana a casa (29: 271). **Quantitat de permisos.-** El cas 30 (legionari) en va tenir pocs però li era igual (30: 549-579).

Controls

Vestimenta.- En els PM havia d'estar sempre immaculada, sobretot el cinturó blanc (12: 178-80), i també patilles i cabell (12, 261-65). Te la donen a les dues setmanes (16: 77). Acabes fart del color verd (16: 221). Importància de netedat en el vestit (18: 120). Controls d'higiene diaris a la legió (30: 700-711). **Temps lliure.-** Durant la instrucció de legionari, pràcticament no va sortir de la caserna (30: 149). Tenia permís tots els caps de setmana (9: 409-12). No hi havia transport per sortir de la caserna, i es passava la tarda mirant la tele o pul.lulant (5: 362-80). Xerrar, llegir revistes i migdiada (8: 261-301). Una hora i mitja diària, i si pernocta, calia dir l'hotel (23). No deixaven fer migdiada a la caserna (4: 581-8). Estudiar cursos jurídics per aprofitar temps, i força esport (11: 98-100). Al poble a privar (15: 106). Permisos només 3 dies de Nadal i un mes seguit (16: 112). Mirar la TV tota la tarda, o fent migdiada (16: 160).

Apartament.

Primers dies.- Fer cua perquè et donin la roba (5: 845-68). La primera setmana, vestits de civil (8: 35-61). La primera setmana no sortir de la caserna (21). Sensació de pèrdua total i de soledat infinita (11: 52-8). Espantat a l'arribada; després de firmar, veus que ja no pots tornar a casa (14: 35-43). Una mica espantat davant el que et pot esperar (16: 47). Desprendre't de totes les joies (pulseres, arracades, etc.) que et deixa despullat (16: 41). Primera setmana no sortir de la caserna (18: 66-70). Una setmana per donar-te la roba; et sents com una ovella; sensació d'estar perdut (24: 28-31). El primer que et diuen és que no donis mai les gràcies (24: 118). Espantats (27). Una setmana al bruc perdent el temps (34: 35-41). Patiment de soldats per estar lluny de la núvia (5: 467-75). Menjar dolent (6: 778). Fastigós i cuina poc higiènica, amb rates (34: 80, 220). Compte enrera dels dies que falten per a la llicència al final (29: 836). Els darrers 50 dies (11: 539). També amb els dies que faltaven pel permís (16: 299).

Classificació dels soldats.

Substitució de nom per número (4: 238-63) (12: 21-7). Uniformització (34: 65). Realització de tests psicològics per detectar problemes psicològics i, si s'escau, llicenciar prematurament als soldats (31: 349-364). El destinaren a transports "a boleo", sense tenir en consideració el protocol (21). Per alferes-milícies, havies de passar exàmens, i s'entrava per punts (23). Les brigades d'instrucció es seleccionaven per professió i nivell d'estudis (23). Exàmens per decidir destinacions (1: 56-96). Els de seccions operatives que s'amargaven, els col·locaven a les seccions de suport (13: 659). Psicòloga em va ajudar a passar de zapadores, que era molt dur per a mi, a banda de música (13: 173). Captació per oficines preguntant qui sabia d'ordinadors, i calia arriscar-se en contestar, perquè igual t'enviaven a letrines (15170-3). Qui no seguia el ritme, anava a la secció menys operativa, i era quelcom humiliant (17: 238). Captació a través de vídeos de cossos especials (17: 74). Agrupació per nivells físics a instrucció, i els millors no feien gimnàs (24: 97-106). Triat per oficina pel nombre de pulsacions (29: 450). **Llicències.**- En llicenciaren un que estava boig (9: 972-77). En llicencien a un per torçar el cap en disparar per tenir por (5: 463-5). A un per excés de pes, i plorà perquè la volia fer (11: 128). **Rebaixes en serveis.**- Rebaixat perquè tenia un ferro a la cama, encara que el rebaixaren tard (21). Força accidents (26: 297-315).

Estratègies d'adaptació

Importància de passar desapercebut (12-275). Allunyar-te de la gent que crea problemes per no carregar-te-la per extensió (12: 294). **Lesions/Accidents.**- Un company legionari caigué de la pista americana i es trencà el braç, el van llicenciar perquè no tenia solució (30: 80-2); un noi anèmic mor per la picada d'una aranya (16: 697). Els que es lesionaven, anaven a cossos menys operatius (17: 402-9). Morts en accidents de tràfic, mort d'un paracaigudista (29: 180-3). **Autolesions.**- Trencar-se dits o un braç, agafar una pulmonia expressament (26: 245-95). Agreujar-se lesions o refredar-se (11: 439-59). Un noi es va tirar un tret a la cama (13: 425). Trencar-se dits amb mètode del gel (29: 523-6). Gent que es posa malalta expressament (34: 374-9). Intent de suïcidi per problemes amb la núvia (34: 303). **Manca d'activitat.**- El pitjor era tenir molt temps lliure (30: 407). Com a jardiner tenia tan poca feina que va engreixar 10 kilos (8: 205-235). Com a perruquer només treballàvem fort quan venia un reemplaçament nou (22).

A banda de música no es feia res, els meus companys es passaven el dia fumant porros i parlant de tonteries (13: 600-14). La manca d'activitat provoca encara més escaqueig i poca solidaritat, i també més quintades (13: 552-60). Era tan avorrit no fer res que preferia fer guàrdies (16: 261). Atabalament per manca absoluta d'activitat (18: 74). Rutina agobiant (24: 90).

Persecució de quintades

Legionaris vigilaven a la nit (30: 651). Exemplificació en l'ofegament a la taquilla (31: 203-235). T'enviaven a calabós si esbrinaven que algú havia tirat a algú altre del llit (31: 458-93). Amonestació a uns abuelos acusats de fer una quintada (9: 707-801) (21) (20: 566-571). Arrestos, i si no sortia culpable, arrestos col·lectius (3: 798-815) (15: 124) (16: 582) (29: 455). Comandaments explicaven que un soldat havia mort perquè l'havien tancat a la taquilla i llençat a la piscina (3: 907-953) (12: 395) (16: 450-60).

Aprenentatge bèl·lic

Respecte als galons.- Si et ficaves amb un comandament, ho passaves molt malament (22). **Aprenentatges.-** Carnet de conduir no convalidat (21). L'enginyer, va aprendre anglès i alemany (23). Preparació per assaltar edificis de les FAR (4: 453-8). Conduir un tanc (11: 142-60). Defensa personal a Instrucció de PM (12: 147-59). Tocar la corneta (13: 200-6). Cap aprenentatge específic per a infermeria (26, 14: 257). Moltes coses, des d'explosius, ràdio, esports de muntanya, telecomunicacions, etc. (17: 145).

Arrestos de coses.

Arrestos d'objectes i espais.- Tenien arrestades les casernes del 23-F (31: 277-282). Arrest de dues garites per la relació amb la mort de dos soldats (31: 285-302). Piscina arrestada, perquè deien que feia 7 anys de l'ofegament d'un recluta dins d'una taquilla (3: 957-68).

B. MARGES DE TRANSGRESSIÓ

Transigència amb els soldats en general

Saltar-se l'escala de comandament.- Els soldats se saltaven el sergent per demanar hores i permisos, amb desigual èxit (31: 405-430). Saltar-se-la per queixar-se d'un comandament, i aquest va ser amonestat (26: 158-79). **"Escaqueig" dels soldats.**- Podia escaquejar-se de fer ordres de combat nocturns, però hi anava perquè s'hi divertia (9: 431-71). Els PM s'amaguen i dissimulen quan no estan de guàrdia per no fer res (5: 311-27). Van trigar quatre dies a pintar una paret, i als comandaments els semblà una feina ràpida (8: 623). Hi havia soldats endollats (6: 836-68). Allargar les tasques (20: 60-92). Fas el mínim imprescindible, sobretot quan no li trobes sentit a les feines (p. ex. netejar un tanc sense motor), gran desmotivació, que trenca la ficció de sentit sobre el que fas (11: 160-8, 418-29). Si podies no fregar, ja ho faria un altre (15: 291). Fer cuento a la infermeria per tenir rebaixes de serveis (26,16: 633-36). La llei del mínim esforç (16: 437). Et canses de fer coses a les quals no trobes sentit, i sense cobrar, no pots creure't el joc de rol que et proposen (24: 551). I també fotre les culpes a un altre (34: 528-30). Passejar-se amb calçotets pel passadís (5: 872-900). Treure's la gorra per no saludar els comandaments (21). Hissar l'estelada i fer-se fotos (18: 813-20). Transigència amb fumar porros d'alguns oficials. Un fins i tot fumava (13565-71). Els comandaments preguntaven al final de la mili, "off the record", què pensen els soldats sobre la mili. Va fer gran crítica de la mili als comandaments, ben argumentada, i els comandaments s'enfadaren (11: 800).

Transigència amb els veterans

Recomanacions.- Vaig recomanar a un amic pel lloc que jo vaig ocupar (9: 701-713). Un superior li buscà el destí a la Creu Roja (26: 235-43). Hi havia enxufes a oficina (17: 55). **"Escaqueig" dels comandaments.**- Un sergent manava què s'havia de fer i se n'anava al bar (8: 1010-16). Deixen els caporals amb nosaltres i els comandaments se'n van a esmorzar (22). Transigència dels comandaments amb les quintades (22). Amb brometes fan la vista grossa, i a alguns comandaments, fins i tot els agrades (11: 334).

Transigència amb certs grups i cossos

Privilegis de ser caporal.- Més que treballar, es controla (12: 210). Si faltava algú a llista perquè arribava tard, ho intentaves tapar (17: 431). **Privilegis de certs cossos.**- Conductors (21). Els PM (21) (5). Enginyer realitzador de les especificacions d'un prototipus de vaixell; podia anar de civil pel carrer, dormia gratis a la residència militar, i pagat (23). L'enginyer permetia que a la residència els soldats de guàrdia no el saludessin (23). Infermeria, bon tracte amb els comandaments, sobretot perquè era fisioterapeuta i els feia massatges (14: 215-40). Els PM: colar-se a menjar, cabell més llarg, colar-se a la perruqueria, millor nau (16: 430-45). Infermeria, soldats molt respectats, amb autoritat (34: 250). **Privilegis dels que feien serveis a comandaments.**- El

perruquer (22). Cambrer del oficials (18: 190). Menjar millor qui coneix els de cuina (20: 680-2). Millors instal·lacions. Tenen billar, etc. (21). Els professionals (4).

Conductes positives dels comandaments.

Hi havia comandaments que et tractaven de tu i et convidaven a una cervesa (31: 498-543) (5: 823-41). El capellà li treia els arrests que li posaven (22). Un tinent amb bon tracte que arrestava molt poc (3: 378-448). Certes concessions als que veuen més febles (11: 284). Apartaven als més febles, els encomanaven tasques especials (13: 405). En queixar-se en unes maniobres, un comandament preguntà qui havia renegat, i com que finalment sortí, no l'arrestà (130-40). "Bon rotllo" amb els que comparteixes temps a oficines (15: 310). Valoració positiva del companyerisme, que no fessis pringar a tots per tu (15,16: 710). Alguns et deixaven anar de pernocta a casa tot i tenir guàrdia nocturna (27: 126). Donar molts permisos quan va morir la meua mare, perquè jo tenia estatus especial com a infermer (34: 390).

Conductes negatives dels comandaments

Conducta diferencial dels comandaments.- N'hi havia de més i menys "xulos" i estrictes (22) Hi havia caporals enrotllats, i altres que eren com sergents (6: 793-822). "Xusqueros" vs. acadèmia; millor els segons (6: 1116-22). Joves més exigents (20: 503-49). "Xusqueros amargats" (1: 753-55) Xusquero de legió amb mala hòstia vs. més cultes (2: 729-777) Els xusqueros intentaven humiliar (3: 1429-1479). "Xusqueros xungos" (4: 136-75). Els que ho veuen com una feina (millors), i els que ho senten com el sentit de la seva vida (pitjors); 2/3 eren "xusqueros", 1/3 bona gent amb la qual es podia parlar (11: 345-8). Comandaments són durs però coherents (13: 292). Els d'acadèmia ho viuen, s'ho prenen més seriosament (14: 160). Els col·leguetes i els que duen les normes a "rajatabla" (18: 825-8). Els sergents joves eren millors; n'hi havia un que en 17 anys mai havia arrestat ningú; els comandaments superiors solen ser millors (24: 245-80). Majoria de comandaments eren cordials, que es prenen la mili com una relació laboral (27: 333-47). Quant menys rang, pitjor (29: 606).

C. EXERCICIS BÈI-IICS

Maniobres

Dur la ràdio, els teletips, etc. a les maniobres (31: 145-190). Legionaris, treure fang de Jaén (30: 223-69). Maniobres amb foc (fals). Els legionaris (30: 223-69). Qui s'excedia i buidava els carregadors era amonestat (30: 300-305). Ensenyament per conviure amb els elements (20: 20-40). No en van fer per manca de pressupost (11: 105), tècniques de combat i rapidesa en el compliment de les ordres (12: 92-112). Com un joc de nens petits, un dia pràctiques de tir (13: 66). Semblàvem els "jóvenes castores"; córrer, fer "barrigazos", una mica de tir, t'ho prenies com un esport però et feia por pensar que hi havia nens amb bales de veritat; la nit que criden "general" és un turment (15: 66-105/34: 131-41). Marxes, algun tir, un joc una mica absurd (16: 230-90). No recanvis de roba, antihigiènic (34: 131-47). Aprendre a córrer en combat. Legionaris (30: 223-69). Maniobres de conducció de tanc (11: 155-58). Amb TOA, de tant en tant, fèiem simulacions de guerres de guerrilles (24: 86). 48 hores dins del TOA (24: 173). **Exercicis de supervivència.** Legionaris (30: 316-57). Dur motxil.la molt pesada (2). 6 dies en un forat, sense sortir, fent les necessitats en una bossa (17: 171-4).

Tir

Exercicis amb tecnologia.- Marxa amb vestit antigàs (5: 260-305). **Tir.**- De l'espant al gust (8: 140-52). El renyaren per no apuntar i no encertar-ne cap (15: 155-64). **Armes.**- L'enginyer marí tenia un fusell amb cinc bales que havia tingut cura "com de la seva núvia", i també va disparar amb cetme i amb pistola, i també tenia un sabre, que havia de comprar (30.000 pts.) o demanar prestat (23). Usava cetme i fusell d'assalt (29: 58-60). Aconseguir boina verda amb dures proves físiques i de tir als COE (17: 323-30).

Competicions

Legionaris, de futbol (30: 270-78). Entre regulars i la legió (6: 262-283). Competició FAR-COES-Legió (4: 523-49). Internacional de COE, van quedar segons per sobre de molts professionals (17: 270-80).

Guàrdies

Molt avorrides, fins i tot les curtes de dues hores (8: 155-82). Elecció personal de quan fer les guàrdies que li tocaven (26: 451-81). Moltes, perquè a l'escuadró hi havia poca gent, cuartero, imaginàries, i conductor de guàrdia (11: 207-18). Moltíssimes, 1 dia 24h., i després dos dies de descans, perquè era PM (12: 163). A guàrdies portàvem bales, però arma només a porta principal (12: 190-200). Les més serioses eren al polvorí (13: 270-3). Si et tocava imaginària a primera hora, podies acabar arrestat, perquè solia haver-hi molt de merder als dormitoris (13:

117-20). En va fer moltes, pràcticament entrant i sortint (13: 165-75). Entrant i sortint, perquè era PM (16: 163). Ordenació per ordre alfabètic (27: 105). Avorridíssimes, i moment de qüestionar-ho tot (34: 385). Portava per llegir o walkman, i comandos feien vista grossa, intentaven no enxampar-te (11: 223-28). T'adormies, i els comandaments no passaven per no veure-ho; t'avisaven si anaven a passar (13: 253-75). A vegades t'adormies o duies walkman (16: 385). **Vigilància de la frontera.**- Avisaven a Guàrdia Civil quan un "moro" saltava la tanca, a Ceuta (6: 1031.1050).

Ordre tancat

Light, perquè havia mort prèviament un noi, i anaven amb molta cura (21). Era un no parar, molta pressió (11: 75-83). És la mili de veritat, perquè hi ha molta gent i has d'anar amb peus de plom; després, a Barcelona, va ser com un treball (12: 32-56). Només té sentit com a preparació de la Jura de Bandera (12: 132-6). Dues setmanes de desfilades contínues (13: 66). Una forma d'estressar-te, perquè vas sempre corrent a fer-ho tot (13: 55-7). Sentit com a preparació de la jura (16: 85). Només una mica de formació, i res més (18: 88). Sempre repetint formació (29: 45-7). Sempre corrent, i l'aigua de les dutxes estava gelada (34: 85). **Excessos amb armes.**- Un soldat en fereix un altre i ho amaguen (25). Un sergent amenaça un soldat amb la seva pistola després de perdre una partida de parxís (25).

D. ARBITRARIETATS CASTRENSES

Sancions injustificades

Negació de permís.- A un soldat amb la mare moribunda. El soldat es rebota, s'informa al psicòleg, i arriben al comandament (31: 303-318). Li van prometre un permís i després no li concediren (9: 612-19). No permís entre 1ª instrucció i 2ª instrucció de PM (12: 124). Treball en diumenge, li rebaixaven els dies de permís del diumenge (17: 209-15). **Arrests injustificats/desmesurats.-** Hi havia un sergent amargat que no parava d'arrestar per tonteries, per petites faltes (5: 715-800). Per riure's de la bandera (21). Per quedar-se endarrerit en marxes de córrer (6: 158-244). Els "xusqueros" arriben arbitràriament, usant qualsevol excusa, sempre a l'aguait (3: 1185-1200). Sempre estar a l'aguait pels càstigs (4: 606-50). Hi ha arrests arbitraris (26: 107-43). Ser molt dur amb els soldats "marginals" (26: 341-66). Els arrests eren la gran arma dels comandaments, perquè els soldats sabien que depenien d'ells per anar o no a casa els caps de setmana (11: 502). T'ho feien pagar si tenien mal dia (11: 645). Arrests col·lectius quan no coneixen el culpable (12: 289-98). Les faltes són excusa per castigar-te si van a per algú (12: 328). Per perdre una petita peça de la corretja del cetme (13: 720). Per qualsevol cosa si estaven creuats (15: 329) Advertència d'arrest si continuava parlant en català (15: 53). Intent d'arrest de tots els fumadors perquè no sabien qui era el porrero, al final no ho feren (16: 354). Arrestos d'un oficial jove d'acadèmia per coses insignificants, com perdre una petita peça fent escalada (17: 385). Si tenien mal dia, ho feien (18: 543). Per moure's a formació quan li estava a punt de picar una vespa (24: 213). El "4 dies", que sempre arrestava 4 dies coincidint amb el cap de setmana (24: 193). **Destinació.-** Malgrat ser pare de família, un no va poder canviar-lo (4: 984-91). **Fixacions amb soldats.-** Comandaments que anaven a per certs soldats (21). Els potencialment problemàtics eren titllats de "los desechos" (11: 311). Perseguir el més xulillo (12: 404-16). Van a pels xulos (29: 865).

Humiliacions i agressions

Insults.- Un sergent l'insultà i li digué que la seva mare li posava les banyes al seu pare (31: 653-5). Insults col·lectius continus a la 7ª companyia de fusilers (6: 871). Comandaments que sistemàticament t'insultaven en equivocar-te (6: 913-60). Sempre deien que semblaven nenes (2). Durant instrucció, el cabo contínuament cridant i insultant (14: 65-75). Comparació dels insubmisos amb violadors (15: 567). Insults homòfobs al grup (15: 574). Insults grupals homòfobs (29: 617). **Ordres excessives/humiliacions.-** Un sergent ens va omplir de fang, te'n rius, però fot (21). Arrest per escriure una carta a un comandament parlant-li de tu; els cadets de quart i cinquè l'insultaven, havia d'agafar el fusell amb dos dits i el brigadier, si li anava a caure, l'insultava ("maricones de mierda, etc."), i des de llavors l'arrestaren més (23). Alferes amb rampells, que un cop ens va fer córrer el divendres, quan havíem de marxar de permís (13: 690-3). Per equivocació, et feien fer flexions, a tu o a tots (14: 93-103). Obligació de fer un petó a la bandera en la jura (15: 208). Quadrar-te si et trobaves un comandament de civil fora de la caserna (15: 401). Els caporals de St. Climent eren uns cabrons (15: 351). Fer flexions per no for-

mar bé (17: 198-200). CAIMANES a les COE; complir ordres humiliants (17). Provar durant la darrera setmana un vestit NBQ, nuclear-químic bacteriològic, que havien de dur tot el dia, molt dur; un company des de llavors té claustrofòbia (17: 294-309). Cursos a militars de tot el món duríssims, sobre com aguantar ser presoners (17: 521-37). No incentiven, sempre destaquen les coses negatives (17: 269). Por de fer-ho malament a jura i que et caigui un paquet (24: 211, i més). Càstigs col·lectius (27: 395). **Agressions.**- Alguna colleja, però no n'abusen (21). Si fallaves a la instrucció legionària, et donaven un cop de puny al pit just on tens la medalla (30: 860). "Xusqueros" donaven "pechadas" (4: 1364-89). A cossos d'elit sempre t'emportes alguna hòstia (4: 1505-15). Un comandant de cavalleria insulta sempre els soldats que tenen cura dels cavalls (10: 967). **Posar en perill la integritat física dels soldats.**- Un sergent els obligà a formar de nit sense sabatilles, i alguns agafaren pulmonia (31: 372-402). Dues hores formant, a la instrucció, a ple sol (22). Posar de conductor a un que tenia fòbia a conduir (26: 211-25). Malgrat el fred, no deixar-te posar el aè durant les guàrdies (13: 265). Fer netejar un castell molt brut, a tots els sortiren erupcions (15: 22-29). De 17 persones, vam acabar només 12 (17: 168). Molts companys de COE van acabar amb problemes psicològics per culpa de la duresa (17: 223-7). Em van posar de conductor de TOA i només feia 2 dies que tenia el carnet (24: 62). **Defalliments.**- Dos legionaris es desmaiaren per la calor durant la jura de bandera (30: 89-91). Gent que queia al sol mentre feia cua per a la vacunació (1: 175-80). Per cops de calor a maniobres (14: 139).

Irregularitats dels comandaments en perjudici dels soldats.

Demanar a soldat que li porti un refresc (26: 31-44). Malversacions.- Un sergent es quedava amb part de la paga dels soldats (31: 372-402). Claríssim a la cuina (26: 197-205). A cuina, apuntaven 150 i només menjaven 40, s'enbutxacaven molts calers (15: 175-233). Negoci de les fotos de la jura (15: 212). Un comandament es quedava les peles dels sous dels soldats, i duia putes a la caserna (15: 332). Trapitxeos amb les factures del menjar (18: 611). Trapitxeos cuina (34: 565). Comandaments que s'emborratxen (6: 913-60) (18: 508-10). Encomanament de tasques extramilitars.- Netejar-li l'habitació a un comandament (5: 872-900). Soldat que duia la dona d'un comandament de compres (21). Fer sopars particulars, o netejar-li el cotxe al sergent (18: 626-35). En una caserna de cavalleria la tropa no podia muntar, però havia d'ajudar la família del comandant quan anaven a muntar (10: 837-847).

Repercussions de les arbitrietats per als soldats

Repercussions de duresa.- Intents de suïcidis per comandaments molt durs amb certs soldats, ajudant-se del cetme (31: 321-348). Mort de dos soldats empresonats en una garita (31: 285-302). Baixes a causa de la duresa física (2). **Indefensió.**- Per culpa del "conducte jeràrquic" (26: 182-96). En cas d'arrest, res a fer (18: 558). Et repercudia en total (24: 362).

E. ABUSOS ENTRE SOLDATS

Obligació d'aguantar agressions dels veterans.- Abuelos obligaven els pollos a taconejar davant dels padracos perquè aquests es "cremessin" (9: 541-61) (8: 565). Robar-te a la que et despistes (16: 54). **Capar gorres.**- Pollo ho feia obligat per veterans (8: 646-666) (22) (21) (1: 484-95) (2: 502) (13)(16: 477) (24: 149)(27: 201). Capar botes (26: 695-712) (11: 327). Capar roba (11: 327) (13). Entre els amics, de conya (15: 281-7). Obligar-te a posar peu enrere en posició de firmes (13: 467-70) (15: 416-24) Amenaces de veterans si no fas el que et diuen (13: 484-6). Pegar/excés de quintades al novell tonto (22). Sempre rep el solitari bona fe que no vol fer la mili (20: 384). Dos veterans que eren delinqüents van extorsionar el tonto de la companyia, li feien pagar protecció personal (26). Aquest noi, que titllaven d'afeminat, l'humiliaven simulant que el penetraven amb una bomba (26) (11: 269) (34: 315). Fer pagar un xupito (1: 514-21). No dur portanavalles (27: 201). Demanar 5 duros per pilota de ping-pong, si no els ho donaves, t'insultaven (15: 191).

Obligació de concedir drets als veterans

Només els veterans podien portar bolis a la butxaca (15: 468) (34: 469-91). Veterans amb pollos al seu servei.- Els del 9 eren com amics seus, només l'havien de convidar a iogurt i no n'abusava (9: 726-61). Tenia novells en propietat, i els feia bromes (4: 924-1109). Descarregar-se de feina alguns veterans a les guàrdies conjuntes, posar-se a dormir en el seu torn (15: 265). No taconejar (16: 481) (27: 201) (34: 469-91). Obligar els quintos a treure les mans del cenyidor (21). Donar cigarreta (2: 502-13). Dur la gorra amunt (13: 514-8). Portar portacoberts al cinturó, que els novells no poden (13: 493-7).

F. PRIVILEGIS DE VETERANIA

Als veterans se'ls concedien més passis d'hores que als novells (31: 236-9). "Escaqueigs" constants dels caporals primers (9: 598-607). Colar-se als menjadors (4: 851-905) (11: 400-12) (12: 355) (34: 469-91). Ocupar la pista de futbol (11: 400-12). Els veterans manen als novells (8: 255-6). "Escaqueigs" veterans.- Quan era veterà, va obligar uns pollos a dur una manguera per a ell (8: 740-83). El mecànic veterà no feia res, només treballava el nou (22). Van més relaxats (21). Sempre pringuen més els novells, és un implícit que s'accepta (11: 241) (13: 464). Feines menys pesades (13: 530). Sota la protecció i organització del caporal, i es denunciava al sergent el novell que s'arrepentava massa (18: 382). Novells no paren de netejar (27: 140). Cadets.- Estar més a prop de TV, triar canal, triar serveis, i diferent lloc a barra del bar, prioritat al telèfon (23). Quadre de serveis més light. (12: 364). Novells fan més imaginàries (20: 101-4) (11: 237) (13: 524) (15: 479). Ja està muntat així (16: 230). Pitjors horaris (18: 682). Deixar els torns als novells a les compartides (24: 522). Qui fa què.- Brometes de veterans a novells, i novells entre ells (26: 390-423). Al començament penses que no ho faràs, però acabes acceptant privilegis de veterania (12: 334-8). Gent s'intoxica de mentalitat d'abusar (13: 487-90). Però no quintades (16: 45) (34: 469-91).

G. QUINTADES

No en vaig veure directament (11: 355-60). No quintades a COE (17: 203). Enviar-te a una altra companyia a demanar coses absurdes (31: 193-199). Enviar-lo a demanar fundes per als fusells (18: 358). Espumazos (o cagada de la paloma). Amb la col.laboració dels caporals primers i d'alguns sergents (31: 435-450). El soldat 31 només ho feia amb els seus companys de quinta (31: 452-455). Acceptada (9: 502-527) (5: 535-58) (8: 529-36) (22) (12: 379). Contínuament, també entre companys de quinta (13: 450). Ho intentaren i comandaments ho evitaren (15: 124) (16: 450-60) (18: 344). Per tradició (24: 464) (27: 199). Pondre un ou (15: 429). Fer formar i el veterà imitar el comandament (29: 491). Paseillo amb cadenats a les fundes de coixí. Ho va sentir, no veure (18: 346-9). Tirar els quintos de la llitera quan dormien (31: 458-93) (11: 360-8)(15: 437). Plegar els llits (3: 267-84). Lligar-te a llit (16: 450-60). Lectura dels manaments dels bisas (4: 769-96). Fer córrer els novells a la nit (3: 267-84). Era una putada (11: 370-9). Tirar-te merda quan estàs defecant (3: 798-813). Tirar-te un cubell d'aigua freda al llit quan dorms. És putada (3: 798-813) (16: 450-60). Fer fotos a un que tenia diarrea (30: 1212-24). Estar dues hores dins d'una piscina bruta. Els BOEL (30: 596-638). Passejada dels ànecs (9: 502-527). Llençar el gas de l'encenedor per despertar-los (9: 502-527). Pixar-se al llit d'un altre a la nit. Generava rebots (9: 632-7). La jura del gayumbo. (5: 493-519) (3: 815-30). Jura de la fregona (2: 502-13). Pegar a les cames amb una escombra mentre es dorm al llit (21). Pixar a les botes. Entre nosaltres els de la mateixa lleva (21). Petar taquilles (20: 284-350). Dutxa freda a mitjanit (20: 284-350). Pegar-te cops al clatell. Era putada (11: 370-9). Pegar amb uns guants de boxa, enmig del pati, a tothom qui s'apropés (26: 695-712). **Sentiment en patir les quintades.**- Feien pinya i s'ho prenien rient (9: 502-527). Primer t'ho fan. Després ho fas (8: 588-90). Por nocturna a les quintades (8 i 9: 639-43). Si et xivaves, quedaves malament amb els amics (8: 24-29). Si passaves, acabaven cansant-se, si et queixaves, anaven a per tu (13: 456). Obligar un quinto que canti (32). L'abuelo fa que el padracó vagi a pel quinto però després protegeix el quinto (33). Llescar les botes (10: 198-234). Embrutar amb betum (10: 283-320). Com que érem pocs, calia comprendre les quintades (10: 653-654).

H. BARALLES

Els legionaris anaven a la ciutat i es pegaven amb el primer que se'ls creuava (30: 1212-24). Baralles a discoteques (22). A Saragossa, baralles a les discoteques perquè a algú se li'n va anar la mà amb les noies (21). Enfrontament amb manifestació d'insubmisos, que s'agraïa perquè era una mica de moviment, i la senties perquè no et volies deixar trepitjar (16: 266-80). Entre seccions: baralles als bars de Ronda entre els legionaris USAC i BOEL (30: 536-61). Comencen dos i suport gregari de tot el cos, malgrat que eren dos soldats categoritzats de "problemàtics" (26: 530-69). Els PM, pels seus privilegis, eren coneguts com "les barbies" (16: 430-45). Solidaritat de l'endogrup per sobre de tot, fins i tot de la justícia, a COE (17: 477).

I. CONFLICTES JERÀRQUICS ENTRE SOLDATS

Entre novells i veterans.- Condemna a ostracisme a un quinto que va acusar abuelos d'ha-ver-li fet quintades (9: 707-801). Alguns novells amenaçaven als veterans que es passaven (9: 667-83). Segons la putada, s'hagués xivat (9: 830-57). Es deixava capar només pels veterans de confiança, dels altres passava (8: 689-94). Els novells et deixen si els plantes cara (22). Rebotada amb veterans que li volien fer treure les mans del cenyidor (21). Entre els cadets que ens deien patos i ens veien malament pels nostres privilegis, i els milicians novells (23). Baralles (26: 530-69). Queixes de novells per l'abús en assignació de guàrdies, i comandaments ho rectificquen puntualment, però després tornen els privilegis (12: 219-25). Fer el que et deien per no entrar en polèmica (15: 416-24). Si et rebotaves, et podien apuntar alguna falta a formació (27: 137).

Entre veterans i gent més gran amb estudis.- Un caporal primer va pegar un soldat novell que tenia 28 anys i era advocat, i els altres li van retreure (9: 915-38).

Entre soldats i comandaments.- Hi havia comandaments que s'espantaven davant de certs soldats especialment conflictius, i els tractaven desproporcionadament bé (26: 373-388).

Disputes nacionalistes.- Entre catalans i aragonesos (11: 449, 727).

Entre veterans i novells caporals.- Fricció entre privilegis de veterania i de rang, s'imposa el rang després de confrontació i amenaces (12: 243-57) (10: 1163-1168). Entre caporals. (12: 320).

Entre comandaments.- Entre el típic "xusquero" de 50 anys i l'alferes universitari de 25 anys (15).

J. SEXISME CONTRA LES DONES MILITARS

Bromes amb les dones soldat, encara que no eren gaire femenines (22). Un sergent borratxo es va ficar amb una cambrera i, després de queixa, acabà arrestat (23). Dir que les dones són “verd amb bultos”, en broma (4: 1121-44). Se’n reien de les dones comandament, no les tractaven amb respecte (26: 683-92). Soldats tractaven suboficials dones sense respecte, com si hi volguessin lligar (13: 375-80).

SILENCIS. LES VIOLÈNCIES PARAL·LELES A LES FORÇES ARMADES

Responsable del projecte d'investigació:

Jose Adelantado (Universitat Autònoma de Barcelona)

Director de la investigació:

Xavier Rambla (Universitat de Vic)

Equip d'investigació:

Isaac González (Universitat Autònoma de Barcelona) i

Montse Mora (Universitat Autònoma de Barcelona)

Col·laboradors:

Tomàs Gisbert (Informació per a la Defensa del Soldats) i

Jose A. Noguera (Universitat Autònoma de Barcelona)

Aquest estudi s'ha realitzat en el marc del projecte SILENCIS promogut per IDS (Informació per a la Defensa dels Soldats). El projecte ha rebut finançament de la Iniciativa Daphne per al període 1998-1999. S'inscriu per tant en la Task Force del Títol VI TUE (Cooperació en els àmbits de Justícia i Assumptes de l'Interior) de la Secretaria General de la Comissió Europea. S'ha encarregat de la seva realització el Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, en conveni amb IDS.

L'informe intenta respondre una pregunta suggerida arran del servei d'assessorament a reclutes que l'associació Informació per a la Defensa dels Soldats dona des de 1990. El seu objectiu és explicar per què els soldats són víctimes de la violència paral·lela dins del servei militar.

Des de diverses perspectives sociològiques s'han proposat tres explicacions a aquest fenomen. Una: que aquest patiment és degut a les últimes restes del militarisme del passat. Dues: que els soldats sofreixen, perquè travessen un ritus de pas. Tres: que la violència paral·lela, i per tant el patiment dels soldats, és una característica de l'organització militar. La investigació presentada s'ha basat en aquesta tercera anàlisi.

Des d'aquesta perspectiva, s'han distingit dues facetes de la violència militar, s'ha constatat que aquestes dues facetes es barregen a la vida castrense, i s'han assenyalat els factors d'aquesta intersecció.

Entenem que la violència és una relació social en la qual una part restringeix les possibilitats d'acció de l'altra. En termes gràfics, aquesta definició es resumeix en la idea que la violència és una humiliació, una circumstància en la qual una persona ha d'acotxar el cap davant d'una altra.

Distingim una violència militar oficial i una violència militar paral·lela. La violència oficial és necessària per tal que els exèrcits satisfacin la seva funció de preparar la guerra. Als soldats se'ls aparta del seu entorn social, i se'ls sotmet a una disciplina, amb la finalitat

d'aconseguir que es motiven per a lluitar contra un possible enemic. La violència paral·lela, en canvi, és el conjunt de perjudicis que sofreixen els soldats sense que serveixin explícitament per a preparar aquesta defensa.

Hem assenyalat unes manifestacions concretes de cada una d'aquestes violències. Per una banda, la violència oficial s'encarna en l'aplicació de normes explícites, en els marges de transgressió tolerats d'aquestes, i en els exercicis bèl·lics. Per una altra, la violència paral·lela s'observa darrera de les arbitrietats castrenses, els abusos entre soldats, els privilegis d'experiència, les novatades, les baralles, els conflictes jeràrquics entre soldats i el sexisme contra les dones militars. Si es revisen les referències a aquestes categories recollides mitjançant una mostra d'entrevistes, es constata que les formes oficials comporten implicacions paral·leles i que les formes paral·leles comporten implicacions oficials. Així, l'aplicació de normes, la seva transgressió i les arbitrietats castrenses determinen tres graus de mortificació que pateixen els soldats, malgrat que les dues primeres categories remetent a la violència oficial i les últimes a la paral·lela. De la mateixa manera, els abusos o els conflictes entre soldats sovint reproduïxen elements de la jerarquia de comandament, o bé les novatades s'inspiren en ritus semblats a la jura de bandera o als exercicis bèl·lics.

El següent quadre esquematitza els detalls d'aquesta intersecció entre les formes de la violència militar:

MANIFESTACIONS DE LA VIOLÈNCIA MILITAR (orientació principal)	SENTIT RESPECTE LA PREPARACIÓ DE LA GUERRA (implicacions oficials)	IMPLICACIONS PARAL·LELES
a. aplicació de normes explícites (violència oficial)	Sancions i premis Controls Arraconament Classificació dels soldats Estratègies d'adaptació Persecució de novatades Aprentatge bèl·lic Arrests de coses	Implicació secundària: és un grau de mortificació, junt amb els marges de transgressió (oficials) i les arbitriarietats (paral·leles)
b. marges de transgressió tolerats (violència oficial)	Transigència amb els soldats en general Transigència amb els veterans Transigència amb certs grups i cossos Conductes positives dels comandaments Conductes negatives dels comandaments	Implicació secundària: és un grau de mortificació, junt amb el compliment de normes (oficial) i les arbitriarietats (paral·leles)
c. exercicis bèl·lics (violència oficial)	Maniobres Tir Competicions Guàrdies Excessos amb armes Ordre tancat	Implicacions secundàries: aquestes activitats "segeïllen" ritualment la violència oficial al manifestar-la dins de simulacres molt estipulats, però es produeixen alguns excessos per l'ús de les armes
d. arbitriarietats castrenses (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: és el màxim grau de mortificació, si es compara amb la mortificació oficial (a. i b.)	Sancions injustificades Humiliacions i agressions Posar en perill la integritat física dels soldats Irregularitats dels comandaments en perjudici dels soldats Repercussions de les arbitriarietats per als soldats
e. abusos entre soldats (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: constitueixen equilibris informals arran de la jerarquia o de la divisió del treball, i d'aquesta manera acaben reforçant a vegades la carrera moral	Obligació d'aguantar agressions dels veterans Obligació de concedir drets als veterans
f. privilegis de veterania (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: constitueixen equilibris informals a raíz de la jerarquia o de la divisió del treball, i de este modo acaban reforzando a veces la carrera moral	Afavorir els veterans en concedir passis, permetre que els novells assumeixen més serveis, etc.
g. novatades (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: els soldats reproduïxen el ritualisme dels exercicis bèl·lics en les quintades que inventen	Embrutar amb escuma, orinar-se damunt de novells, fer representacions, etc.
h. baralles (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: reproduïxen la jerarquia de grups	Entre cossos, amb els autòctons de la ciutat, etc.
i. conflictes jeràrquics entre soldats (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: sorgeixen dels equilibris informals establerts pels privilegis de veterania	Diverses friccions entre caporals i veterans, o entre novells i veterans
j. sexisme contra les dones militars (violència paral·lela)	Implicacions secundàries: compromet l'objectiu oficial d'obrir les professions militars a les dones	Bromes contínues

Entre els factors més influents en aquesta intersecció de violències oficials i paral·leles s'han destacat els següents:

1. L'organització militar s'estructura com una jerarquia de grups primaris, és a dir, de grups units per la convivència directa. Aquests grups sobreposen els comandaments a la tropa, però també uns reemplaçaments a altres, o bé els cossos operatius als cossos de suport.

2. La "carrera moral" dels soldats dins de l'exèrcit estableix una pauta de les manifestacions de tots dos tipus de violència. En particular, la major intensitat de la violència oficial es dona en el moment de la instrucció, mentre que la major intensitat de la violència paral·lela passa quan els reemplaçaments arriben a la seva destinació definitiva. Tots els soldats travessen en grup aquests estadis (instrucció, incorporació a una destinació com a novells, experiència i llicència); per tant, les violències paral·leles adquireixen bona part del seu sentit com a seqüències d'aquest procés.

3. S'espera, i s'aconsegueix, que els soldats associen els valors militars amb els trets socioculturals del gènere masculí. De fet, encara que el servei militar hagi deixat de ser un ritus d'iniciació per a tots els homes del país, conserva unes connotacions iniciàtiques. Allò que atrau de la disciplina militar és la "experiència" d'haver sabut estar a l'alçada, d'haver travessat la prova junt amb un grup de companys. Les violències oficials i paral·leles reforcen el sentit d'aquesta prova, i les solidaritats resultants del pas conjunt les vehiculen.

La jerarquia de grups primaris

Ja que la violència militar s'exerceix mitjançant unes pràctiques socials que com-

pleixen funcions burocràtiques o rituals, les seves manifestacions es poden classificar d'acord amb aquest criteri. A més, cal establir una distinció transversal entre aquelles manifestacions violentes de les que són víctimes els soldats, d'una ordre o d'una norma i aquelles altres manifestacions en què uns soldats són agressors i altres són víctimes. D'aquesta manera es perfilen quatre tipus de violència militar.

I.- La violència militar burocràtica entre comandaments i soldats, o bé entre normes i soldats. Abasta el compliment explícit de disposicions (a.) i els marges de transgressió tolerats discrecionalment (b.), però també deixa un ampli marge a l'arbitrarietat dels superiors (d.). Contra aquesta arbitrarietat només es pot protestar seguint el conducte jeràrquic, que obliga a presentar la reclamació davant de l'immediat superior. La violència oficial (aplicació de normes amb transgressions tolerades) i la paral·lela (arbitrarietat) per tant s'intercalen.

II. La violència militar burocràtica entre soldats. Els privilegis de veterania (f.) o els conflictes jeràrquics entre soldats (i.) componen aquest tipus. Totes dues categories de violència porten la contraposició entre grups de soldats més enllà de les tasques militars. En general, en aquestes circumstàncies es dirimeixen interessos respecte a avantatges relatius, però també pot ser que uns grups intenten imposar-se sobre d'altres sense més intenció material que la de mostrar la seva superioritat. S'obre una gran varietat de conflictes que poden obrir unes o altres esclotxes segons quin tipus de classificació activen els grups de soldats a l'interactuar.

III. La violència militar ritual entre comandaments i soldats, o bé entre normes i soldats. Els exercicis bèl·lics (c.) són intrín-

secament rituals, ja que sempre han de representar una situació eventual com si aquesta fosa certa. Així, des de l'exercici més estètic, l'ordre tancat, fins als més semblants al combat, les maniobres nocturnes o el tir, passant per l'esport o les marxes, en tots els casos es depèn del grup: per desfilars, per prendre la posició, per evitar accidents si algú es gira amb l'arma carregada, per guanyar un partit o per aguantar en un ascens.

En totes aquestes ocasions la institució pretén segellar els espais de la violència oficial. L'entrenament militar ha d'ensenyar a matar en unes circumstàncies especials, fora de les quals la guerra ha de cessar, de la mateixa manera que el tir, la marxa, les maniobres o la desfilada constitueixen unes circumstàncies especials on es pot manejar les armes, però on aquestes han de ser inaccessibles en altres moments. No obstant això, aquest intent d'aïllar l'ús de les armes no acaba d'aconseguir-se. En moltes entrevistes els exsoldats han comentat la seva afecció per fer-les servir, i la seva capacitat de meravellar-se'n, pel seu valor intrínsec. A una caserna, per exemple, es premiava a la tropa permeten exercitar-se en l'ús de metralladores amb bales incendiàries, malgrat que l'única comesa d'aquesta tropa fos el manteniment i la vigilància d'una base aèria. L'entrevistat explicava aquells exercicis pel pur plaer de disparar, sense preocupar-se en absolut de la seva relació amb el seu entrenament per fer guàrdies amb el subfusell. Un altre entrevistat va explicar de passada, com una anècdota final, que un dels últims dies de servei va ferir un company amb una arma de foc. Segons la seva versió, havia premut el gallet mentre jugaven pensant que no estava carregada. Afortunadament, van poder dissimular la ferida a l'infermeria explicant que aquesta era conseqüència d'un cop amb l'armari. Els van interrogar per separat, però van mante-

nir la seva versió i van sortir indemnes (Malgrat que a l'entrevista no ho aclareix, sembla ser que l'incident va ocórrer fora de la caserna, i probablement amb una escopeta de perdigons).

Encara que siguin escasses, es troben algunes al·lusions al mal ús de l'armament per part dels comandaments. És el cas del capità que dispara als gossos dins del quarter al crit de "¡Un moro!", o el del sergent que va amenaçar un soldat amb una pistola perquè li havia guanyat al parxís al cos de guàrdia. Per als soldats es tracta de comandaments alterats psicològicament, un "ionqui" deia l'entrevistat respecte del perdedor de la partida, però una part relativament normal de la vida militar.

IV. La violència militar ritual entre soldats. Les novatades (g.) són l'expressió paradigmàtica d'aquest tipus de violència militar. La seva orientació paral·lela és clara, encara més quan les normes preveuen que sigui perseguida la seva perpetració i la seva acceptació. En aquest sentit la violència oficial i la paral·lela s'intercalen d'una manera diferent dels casos anteriors, ja que aquí la primera persegueix a la segona. Tot i la violència ritual entre soldats es manifesta d'altres maneres, com per exemple les baralles entre soldats (h.) o bé el sexisme contra les dones militars (j.). D'entrada, aquestes són formes de violència paral·lela, ja que uns soldats pretenen humiliar a d'altres al marge de tota referència al combat. No obstant això, en barallar-se entre ells, els soldats recorren a un joc simbòlic tan ritual com el dels exercicis bèl·lics, ja que demostren una gran habilitat per tibar el seu comportament davant de qualsevol enemic fictici. És anàleg el paper de la seva misogínia, que adopta una classificació exmilitar per a defensar-se davant d'una "intrusió". En suma, el ritual de repetir uns comportaments i remetre'ls a un referent llunyà dona

tant de sentit als simulacres bèl·lics com a les baralles o el sexisme dels soldats, i novament els grups actuen com a subjectes o objectes d'aquestes accions.

La carrera moral del soldat

La violència oficial regula la seqüència de l'entrenament. És més intensa, en la forma d'arrests o d'exercicis bèl·lics, durant el període d'instrucció, quan cap recluta disposa del més mínim marge d'acció pròpia. Només es pot obeir. Més tard la Jura marca el moment en què es passa a ser soldat de ple dret i s'obté un lloc. Sigui per la contraposició entre la pressió i l'alleugeriment relatiu, o bé per la superació d'una prova a l'Escala de Complement i als cossos operatius, la violència oficial diferencia sempre aquestes dues fases. En conseqüència, la carrera moral s'estructura de tal manera que acaba pautant totes dues formes de violència. La violència oficial estableix la divisió més visible entre el període de mortificació i el d'adaptació, i obre pas a la violència paral·lela que els veterans exerceixen sobre els novells. El moment de les novatades més dures és el de l'entrada dels novells a les destinacions una vegada han jurat bandera, ja que en aquell moment "els seus" veterans s'estrenen en el gaudi d'aquesta categoria informal, i poden demostrar el seu pas col·lectiu d'aquest penúltim llindar simbòlic exercint precisament el dret de novatada.

La identificació militar dels soldats

Segons els entrevistats, el servei militar de vegades canvia els soldats. En general, no els "fa un home", en el sentit tradicional de la paraula, però els pot temperar el caràcter; els fa madurar, ser més sensible i afectuós, o més responsable; els ensenya a pensar-se les coses dues vegades; els espavi-

la; els endureix; els torna més agressius; els fa més submisos al treball i més disciplinats; o bé els inculca una més gran autoestima i autoconeixement perquè els permet ser algú; els ensenya a superar la timidesa, i també pot ensenyar-los a "ser més noi de ciutat". Es tracta d'un conjunt heterogeni de canvis, susceptibles així mateix d'una valoració diferent.

La varietat d'aquestes al·lusions es deu a la varietat de les formes en què els soldats s'identifiquen amb els valors militars. L'anàlisi ha permès distingir entre els qui es distancien de la vida militar avaluant els seus perjudicis, els qui l'assumeixen com una realitat inevitable, i els qui demostren un interès personal per ella. Com es produeixen aquestes adhesions fins i tot entre conscrites?. Per què s'adhereixen als valors militars malgrat el patiment que aquests els puguin infligir?. La sociologia militar ha demostrat que la institució militar no recorre al patriotisme per a portar als homes al combat, ni sembla ser que els nostres entrevistats s'identifiquen amb aquest valor. Quin és el recurs, perquè l'exèrcit guanyi adeptes entre els exsoldats que van ser obligats i declaren haver viscut la violència militar oficial i paral·lela?

La clau resideix en el fet que la gran part dels soldats que declaren adherir-se als valors militars estableixen una connexió entre el sentit d'aquests i la seva masculinitat. El gènere masculí del soldat és el que atorga un sentit a les característiques militars que incorpora; és, en suma, el que vincula la seva vivència personal amb el grup (corporatiu en primer lloc, i nacional en segon) a què pertanyerà després de l'entrenament. El ritual militar dificulta la possibilitat que les dones participin en els exercicis bèl·lics, ja que la seva presència n'altera el valor ritual. De fet, si feminitzem els subs-

tantius de les cançons militars més utilitzades, bona part d'elles veu el seu sentit completament alterat.

Els reclutes entrevistats troben sentit als valors militars perquè els connecten amb la seva identitat masculina. Aquestes identitats es vertebren respecte a unes regles socials de separació i jerarquia dels espais. En moltes circumstàncies els homes han d'assumir aquestes regles, ja sigui per a aplicar-les ja sigui per a distanciar-se d'elles.

A una banda, l'entrenament militar justament es converteix en una iniciació, una entrada a un estadi vital diferent de l'anterior, respecte a la qual els soldats estableixen una relació semblant. Ho valoren positivament o negativa, els soldats reconeixen que van travessar una línia a la seva vida, que dins no van poder ser com a fora. Això és precisament el millor i el pitjor del servei militar. Allí els van humiliar, si per humiliar entenem que els van obligar a restringir el seu marge d'acció, i aquesta humiliació és el motiu d'orgull o de decepció.

De l'altra banda, aquest pas ho van donar a l'uníson amb altres homes. Alguns accepten que no té per què ser diferent si els soldats són dones, però acaben explicant les tensions que això provoca. Aquest vincle és una altra de les característiques socials de la masculinitat; emergeix de la violència sofrida, i pot ser el catalitzador d'altres manifestacions violentes.

La violència, doncs, juga un paper en totes dues facetes de la identificació militar. Ja sigui mitjançant la mortificació oficial necessària per preparar-se davant el combat, mitjançant la mortificació paral·lela de les arbitrietats i els abusos, ja sigui mitjançant l'esperit guerrer de cos, o la guerrilla paral·lela entre grups primaris, els soldats acaben identificant-se amb uns valors mili-

tars que els apel·len en tant quan són homes els qui travessen el llindar en grup. Aquest és el pòsit del servei militar en la identitat dels qui ho han viscut. Tan sols uns pocs assenyalen que van mantenir una distància, si bé accepten que en alguna cosa també ells van canviar.

Implicacions de l'estudi

Aquesta interpretació es recolza en l'anàlisi d'una mostra de trenta-tres entrevistes mantingudes amb joves que han realitzat el seu servei militar entre 1997 i 1999, procedents de Catalunya, el País Valencià i Castella-La Manxa. Se'ls ha preguntat pel procés que ha seguit el seu entrenament militar; se'ls ha sol·licitat que descriguin els seus companys de lleua, als soldats professionals, als comandaments i a les dones militars que van trobar a la seva caserna; i finalment se'ls ha demanat que valorin si el servei militar els ha canviat en alguna cosa.

Com succeeix a tota investigació, els termes en què s'han definit els fenòmens i analitzat les entrevistes assumeixen en aquest estudi uns punts de vista normatius. La filosofia de la ciència ha argumentat repetides vegades que tot estudi de "el que és" remet a una interpretació de "el que s'ha de ser". Les característiques pròpies de la investigació s'han exposat en els paràgrafs anteriors, i han de jutjar-se en termes de la seva validesa teòrica i empírica. Però això no anul·la en absolut les seves implicacions normatives.

La lectura d'aquests resultats suggereix les reflexions següents. Un objectiu desitjable dels exèrcits democràtics, sense cap dubte, és l'eliminació de les violències paral·leles. A més, aquest objectiu és encara més imminent quan aquests exèrcits es comprometen a participar en operacions de manteniment de la pau en regions diferents del món, atès que la versatilitat i la compli-

cació d'aquestes operacions requereixen que els soldats sàpiguen mesurar els límits de la violència oficial per a complir satisfactòriament amb la seva comesa. No obstant això, l'anàlisi de l'organització militar indica que serà extremadament complicada l'eradicació d'aquesta violència paral·lela, ja que s'ha convertit en un tret estructural d'aquesta organització.

Fins i tot els soldats que neguen haver participat en accions de violència paral·lela acaben reconeixent que a la llarga "van aprendre" a implicar-se en elles. Encara més, els qui reneguen d'aquesta violència amb major vehemència són els que menys comparteixen els valors militars, és a dir, els que s'acostaran menys a un exèrcit professional. D'altra banda, tots els soldats distingeixen les accions violentes que són una "broma" de les que són una "putada", però aquesta mateixa distinció és mòbil i es pot convertir en un criteri per a legitimar veritables agressions.

Davant d'aquestes circumstàncies, serà molt difícil suprimir la violència paral·lela de l'exèrcit. L'organització militar necessita aquests porus de violència per a funcionar. Sense ells, s'ofegaria, com s'ofegaria un ésser humà que no pogués transpirar pels porus de la pell.

Però la discussió política sobre l'exèrcit ha posat aquesta qüestió sobre la taula. Avui en dia es proposa que els exèrcits substituïxin la seva antiga missió defensiva per la de mantenir la pau a les regions conflictives, i s'ha dissipat la imatge d'un enemic invasor que amenaci la majoria de països democràtics. Per això es subratlla la importància que l'entrenament militar eviti que la violència desbordi els límits oficials, que els soldats aprenguin a operar en situacions complexes on la resposta automàtica pot ser perjudicial, i que el seu entrenament

eviti qualsevol possible abús. No obstant això, les nostres conclusions suggereixen que no és versemblant la possibilitat d'aconseguir aquest interès.

Davant d'aquestes propostes s'ha suggerit la necessitat de buscar altres formes de seguretat internacional menys militars. Es tracta d'estratègies inspirades en la cooperació, el desarmament, la cultura de pau, el desenvolupament sostenible, etc. Certament, aquesta alternativa és complexa i contradictòria, però és imprescindible recordar que no és més complexa ni més contradictòria que l'objectiu de limitar la violència militar a la violència oficial.